

Lidija Leikuma

Latgalīšu volūda

1

Intensīvā mācību kursa materiāli

Sanktpēterburgas Valsts universitāte
2003

ББК 81.2 Лат-5
Л27

Ответственный редактор:
А. В. Андронов

L. Leikuma.

Л27 Latgalīšu volūda 1: Intensīvā mācību kursa materiāli. [Л. Лейкума. Латгальский язык 1: Материалы интенсивного учебного курса.] — СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2003. — 40 с.

ISBN 5-8465-0219-9

Учебное пособие подготовлено в процессе преподавания в октябре 2003 года латгальского языка студентам филологического факультета СПбГУ, изучающим латышский язык (специализация „Балтистика“). Курс знакомит с культурно-историческими особенностями Латгалии, а также даёт систематическое изложение основ фонетики и грамматики латгальского языка. При разработке пособия использованы материалы грамматического очерка латгальского языка Л. Лейкумы и Ю. Цыбульса „Vasals!“.

Издание „Latgalīšu volūda 1“ является первым учебным пособием по латгальскому языку, предназначенным студентам отделений балтийской филологии, может быть использовано балтистами, а также при самостоятельном изучении латгальского языка.

Mācību līdzeklis tapis, mācot latgaliešu valodu 2003. gada oktobrī Sanktpēterburgas Valsts universitātes baltistikas specializācijas studentiem, kas apgūst latviešu valodu. Kurss iepazīstina ar Latgales kultūrvēsturisko savdabību un sniedz sistemātisku pārskatu par latgaliešu valodas fonētikas un gramatikas pamatiem. Izstrāde sagatavota, balstoties uz J. Cibuļa un L. Leikumas latgaliešu valodas pašmācības grāmatas „Vasals!“ materiāliem.

Izdevums „Latgalīšu volūda 1“ ir pirmais latgaliešu valodas mācību līdzeklis, kas paredzēts baltu filoloģijas studentiem; var tikt izmantots baltu valodu pētījumos, kā arī patstāvīgā latgaliešu valodas apgūvē.

ББК 81.2 Лат-5

ISBN 5-8465-0219-9

© Л. Лейкума, 2003

© Филологический факультет СПбГУ, 2003

Вариант 17 февраля 2004 года.

Обновление см.: <http://www.genling.nw.ru/baltist/publicat/LatgVall1.htm>

VĒSTURISKS EKSKURSS

13. gs. beigas — visas latviešu zemes nokļūst Livonijas ordeņa pakļautībā

1558.–1583. g. — Livonijas karš

1561. g. — Latgale, Vidzeme un Dienvidigaunija nokļūst Polijas-Lietuvas lielvalsts
(no 1569. g. sauktas par Žečpospolitu — poliski *Rzecz pospolita*) **pakļautībā**

1600.–1629. g. — poļu-zviedru karš

1629. g. — pēc Altmarkas pamiera izveidojas t. s. zviedru Vidzeme un poļu Vidzeme
(Latgale jeb Inflantija — poliski
***Inflanty Polskie*, kas paliek**
Žečpospolitas sastāvā)

1772. g. — pēc Polijas pirmās dalīšanās
Latgale tiek pievienota Krievijai

1802. g. — Latgale kļūst par Krievijas
impērijas Vitebskas guberņas daļu

1865.–1904. g. — drukas aizliegums
latīņu burtiem

1917. g. (26.–27. aprīlī pēc v. st.) —

Latgales atpakaļapvienošanās kongress ar pārējiem Latvijas novadiem

Latgaliešu nacionālā atmoda un Pēterburga

1879. g. — sāk darbu Pēterpils katoļu garīgais seminārs, kurā kopš 1884. g. tiek mācīta latgaliešu valoda (seminārā mācījušies izcili latgaliešu nacionālās atmodas darbinieki: A. Platpīrs, J. Višņevskis, F. Trasuns, A. Kantinīks, S. Tukišs, P. Smelters, F. Laizāns, M. Dukaļskis, N. Rancāns, K. Skrinda, F. Kempis, P. Tukišs u. c.)

1901.–1906. g. — darbojas N. Rancāna internāts jauniešiem no Latgales

1903. g. — Pēterburgā notiek pirmā latgaliešu pareizrakstības apspriede, kurā atsakās no dažu poliskās grafikas elementu izmantojuma

1903. g. — latgaliešu periodikas sākums („Zvaigzne“ 1903., „Gaisma“ 1905.–1906., „Sākla“ 1906., „Dryva“ 1908.–1918., „Jaunys Zinis“ 1912.–1914.)

1903.–1913. g. — darbojas „Pēterburgys latvīšu muzykalyskuo sabīdreiba“ — latgaliešu muzikāliskā biedrība (koris, koklētāju ansamblis, simfoniskais orķestris, teātra pulciņš, koncerti, dramatiskie iestudējumi, tematiski vakari, bibliotēka)

1906. g. — F. Trasuns — Latgales pārstāvis pirmajā Krievijas valsts Domē

1906. g. — Pēterburgā, pie Sv. Katres baznīcas brāļi K. un A. Skrindas organizē latgaliešu valodas stundas

1907.–1909. g. — K. Skrindas vadībā darbojas pedagogu sagatavošanas kursi darbam Latgalē

1908. g. — A. Skrinda un F. Obšteins izdod pirmo latgaliešu tautasdziesmu apdaru krājumu „Dzīšmu vuocelēite“

1908. g. — izdota pirmā pašu latgaliešu sagatavotā latgaliešu valodas gramatika — A. Skrindas „Latvīšu volūdys gramatika“ („Латышская грамматика лятгальскаго нарѣчя“)

1909. g. — F. Trasuns izdod pirmo lasāmgrāmatu — hrestomātiju mājām un skolai „Školys Duorzs“

1915.–1919. g. — darbojas „Latgalīšu paleidzeibys bīdreiba kara uperem“ (ēdināšana, naktsmītnes, darbnīcas, medicīniskā palīdzība, skolas (vairāk nekā 30) un pat pedagoģiskie kursi)

1917. g. — Pēterburgā dibināta „Latgolys školuočiuju savīneiba“

PIRMIE IZDEVUMI

Pirmie izdevumi	Latviešu literārajā (rakstu) valodā	Latgaliešu rakstu (literārajā) valodā
<i>Pirmā grāmata</i>	1525	„Katolizska Dzismiu gromota..“ (1730)
<i>Pirmā līdz mūsdienām saglabājusies grāmata</i>	„Catechismus Catholicorum..“ (1585)	„Evangelia toto anno..“ (1753)
<i>Pirmā vārdnīca</i>	Mancelius G. „Lettus..“ (1638)	Kurmin J. „Słownik..“ (1858)
<i>Pirmā gramatika</i>	Rehehusen J. „Manuctio..“ (1644)	„Grammatyka Inflancko-Łotewska..“ (1817)
<i>Pirmā ābece</i>	Ap 1683. gadu	„Elementarz łotewski..“ (1768)
<i>Pirmais laikraksts</i>	„Latviešu Avīzes“ (1822)	„Gaisma“ (1905)
<i>Pirmais kalendārs</i>	Jelgavas latviešu kalendārs (18. gs. 50. gadi)	„Inflantuziemies Łajka-gromota aba Kalenders“ (1862)
<i>Pirmā populārzinātniskā grāmata</i>	Vecais Stenders (Stender G. F.) „Augstas gudrības grāmata..“ (1774)	Akielewicz J. „Eysa mociba ap audzieyszonu biszu..“ (1832)
<i>Pirmā literatūras vēsture</i>	Dīriķis B. „Latviešu rakstniecība“ (1860)	Apeļs M. „Latgališu literatūras vēsture“ (1935)
<i>Pirmais grāmatu bibliogrāfiskais rādītājs</i>	Napiersky C. E. „Chronologischer Conspect..“ (1831)	Manteuffel G. „Bibliographische Notiz..“ (1885)

1917. gadā Latgales atpakaļapvienošanās kongresā ar pārējiem Latvijas novadiem tiek nolemts: „**Mes, Latgolys latvīši, apsavinuodami ar Kūrzemis un Vydzemis latvīšim, paturēsīm savu pošvaldeibu, pylnu pošnūteikšonys tīseibu volūdys, ticeibys, bazneicys, školū un saimesteibys, kai ari zemis vaicuojumā, bazneicys dareišonuos pīvīnojūt pī Latgolys Kūrzemis un Vydzemis katuolus**“.

2000. gada 1. septembrī stājies spēkā jaunais Latvijas Republikas „Valsts valodas likums“, kura 3. panta 4. punktā teikts:
„Valsts nodrošina latgaliešu rakstu valodas kā vēsturiska latviešu valodas paveida saglabāšanu, aizsardzību un attīstību”.

Latgaliešu rakstu (jeb literārās) valodas (īsāk, latgaliešu valodas) fonoloģiskās sistēmas pamatā ir **Jasmuižas, Vārkavas, Vidsmuižas, Viļānu, Sakstagala, Ozolaines, Makašēnu, Dricēnu, Gaigalavas, Nautrēnu, Bērzpils, Tilžas** izlokšņu fonoloģiskā sistēma, kas vislabāk saglabājusi latgaļu cilts valodai raksturīgās fonoloģijas pazīmes.

LATGALIEŠU ALFABĒTS

1929	1933	2003	1929	1933	2003
Aa	Aa	Aa [a]	Kk	Kk	Kk [ke]
	Āā	Āā [ā]			Ķķ [k'e]
Bb	Bb	Bb [be]	Ll	Ll	Ll [el]
Cc	Cc	Cc [ce]	Ļļ	Ļļ	Ļļ [el']
Čč	Čč	Čč [če]	Mm	Mm	Mm [em]
Dd	Dd Dz, Dž	Dd [de]	Nn	Nn	Nn [en]
Ee	Ee	Ee [e]	Ņņ	Ņņ	Ņņ [en']
	Ēē	Ēē [ē]	Oo	Oo	Oo [o]
Ff	Ff (svešvārdos)	Ff [ef]		Ōō (divskanis)	Ōō [ō] (patskanis)
Gg	Gg	Gg [ge]	Pp	Pp	Pp [pe]
		Gģ [g'e]	Rr	Rr	Rr [er]
Hh	Hh (svešvārdos)	Hh [he]	Ss	Ss	Ss [es]
Ch	Ch (svešvārdos)		Šš	Šš	Šš [eš]
Ii	Ii	Ii [i]	Tt	Tt	Tt [te]
Yy	Yy	Yy [y] („cietais“)	Uu	Uu	Uu [u]
	Īī	Īī [ī]		Ūū	Ūū [ū]
Jj	Jj	Jj [je]	Vv	Vv	Vv [ve]
			Zz	Zz	Zz [ze]
			Žž	Žž	Žž [že]

Kas kā mainījies pareizrakstībā?

1929	1933	2003
mote	mōte	muote
perkt	pērkt	pierkt
šlyukt	šlyukt	šliukt
	kyuļš	kiuļš
	yudiņš	iudiņš
jys	jys	jis
-as // -ys	vacas sātas	vacys sātys // vacas sātas
-es // -is	zaļas egles	zalis eglis // zaļas egles
runoju // runovu	runōju	runuoju // runovu
orklys	orklys	orklys
teviņa	tēviņa	(tieveja — mākslīga forma 'tāvu zeme, tāvaine')
dsk. A. lobūs	dsk. A. boltūs dsk. G. boltūs (-ū)	boltūs (<i>boltū</i> — izlōksnēs)
lobais	lobais	lobais (<i>lobīs</i> — izlōksnēs)
	manis	mani // mane
	slaveit	slavēt
laseit	laseit	laseit

LATVIEŠU LITERĀRĀS VALODAS UN LATGALIEŠU VALODAS SKAŅU SALĪDZINĀJUMS

Patskaņi

Latgaliešu valodā ir šādi patskaņi: **a, ā, ä, ǟ, e, ē, i (y), ī, o, ō, u, ū**. Garos patskaņus **ē, ō** lieto reti.

Aiz cietajiem līdzskaņiem tiek lietots sekundārais patskaņa **i** variants **y**. Tas ir tikai īss, kaut atsevišķās izloksnēs sastopams arī garais **ȳ**, piemēram, *lylȳs, malnȳs, moztȳs* (sal. *lélais, malnais, moztais*, kas ir latgaliešu rakstu valodas norma). Ar burtu **y** apzīmē cieto **i**, ko poļu valodā raksta kā **y**, krievu un baltkrievu valodā — **и**.

Latgaliešu valodā burti **e** un **ē** apzīmē divējādas skaņas: **šaurus [e], [ē]** un **platus** (jeb „mīkstus“) **[ä], [ǟ]**. Platos patskaņus latgaliešu valodā izrunā citādi nekā latviešu literārās valodas platos patskaņus **[e]** un **[ē]**: latgalieši savējos runā mīkstāk. Piemēram, šaurie **[e], [ē]** ir vārdos *mežs, svešs, debess, generals, beja, reja*, platie **[ä], [ǟ]** — darbības vārdos *dzēst, sēdēt, jēme* ‘ņēma’, piektās deklinācijas lietvārdu saknē un galotnēs — *egle, muote; eglē, muotē; eglēs, muotēs* u. tml.

Latviešu literārās valodas un latgaliešu valodas patskaņu salīdzinājums

Latviešu	Latgaliešu	Piemēri
a	a	gaļa, daļa, vaļa maļt, kaļt, saļt dareit, saceit, laseit Sarkani, Baltači, Platači
a	o	dorbs, roti, vokors mozs, sorkons, gords kod, nazkod ‘kaut kad’, kod nakod ‘šad tad’ Lozda, Mozga, Vonda Opolī, Plotī, Malnova, Styglova
ā	uo	bruoļs, muosa, muote oruojs, dareituojs, guoduotuojs buort, struoduot, ruodeit Kuorsova, Kruoslova, Juosmuiža
e	e	ceļš, teļš, svešs, mežs eļksnis, ezs, kumeļs gruobeklis, suseklis, puteklis ‘putekļi’ lemess, debess zvejnīks, rejnīks, dzejnīks seši, desmit, sešdesmit jis ber, ver, sper, per tu esi, tu nesi
-ene	-ine	skuobine, meitine, zemine
ne-	na-	navaru, napraška ‘nemākulis, -e’, nalobs
ne-	ni-	nivīns, nikod

e	e [ä]	saule, muote, zeime egle, zeme, svece tu nes, dzeņ, ceļ, veļ dzert, spert, škeļt, veļt, ceļt vest — vede, vedem, vedet degt — dedze, dedzem, dedzet
ē	ē [ē]	ē! bē! mē!
ē	ē [ä]	mēle, dzērve, dvēsele tu tēs, dzēs, mēz, lēc jis tēse, dzēse, mēze, lēce mes tēsem, dzēsem, mēzem, lēcem jūs tēset, dzēset, mēzet, lēcet jis sēdēs, meklēs, mes sēdēsīm, meklēsīm
ē	ie	viejs, viezs, klieps cielīņš, dzielīņš, dzierīņš siens, kliets kriejums, sieja, apsiejeibys siejiejs, skriejiejs, klīdziejs dielēņš, bierzeņš, siekleņa piečuok, piec, pieški ‘pēkšņi’ es dziešu, lieču, tu dziesi, lieci
e [e]	a	vacs, malns, vasals lads, azars, vadakla
ē [ē]	ā	tāvs, dāls, vātra, bārzs palāks, svāts, vāls Rudzāti
-ēns [-ēns]	-āns	peilāns, talāns, syvāns Meikšāni, Myglāni, Īvulāni
i	i	krist, likt, sist
i	y	cymds, myza, vysta zyls, pyls vyss, vysi, vysaids, vysvysaids vysur, vysod ‘vienmēr’, vysaiži ‘visādi’
-ir- [-iř-]	-ir-	sirds, zirklis ‘(lielās) šķēres’
-ir- [-iř-]	-yr-	zyrgs, vyrza ‘virza (nezāle)’
-ir- [-ir-], -ir- [-iř-]	-ier-	cierst, miert, mierkt zvierbuļš, zierni, ciervs dziernovys, bierze // bierzs, pierts šķierba, vierve, sierms viersā ‘virsū’
-ij- -ija	-ej- -eja	beja, reja, seja ‘sija’, dzejs ‘dzija’ parteja, geografeja, kimeja Latveja, Krīveja, Vuoceja Valereja, Rozaleja, Siļveja

ī	ei	veist, sleikt, reit, treit dzeive, dzeiveiba, ezeits treis, meils, apleik 'apkārt' skaiteit, raksteit, syuteit skraideidams, salaseits, saskaiteits
-īj-	-ej-	dareju, dareji, dareja, darejom, darejot
o [o]	o [o]	obligats, operaceja, organizēt, šofers
o [ō]	o [o]	balkons, barons, direktors, traktors, opera
o [ō]	ō [ō]	ō! kaladō! rūtō!
u	i	kitynuot, kimūss
u	u	dubli, durovys, mute dunēt, klusēt, skumt, stumt kluss, skumeigs, runeigs mums, jums, kurs 'kurš'
-ur- [-uř-]	-ur-	purņs, burbuļs, zurzynuot 'čīgāt'
-ur- [-ūr-], -ur- [-uř-]	-ūr-	kūrpe, pūrs 'purvs', dūrt, kūrt catūrtais Jūrdžs, Pūrmalīts, Pūrmola
-uv- -uve -tuve	-iv- -ive -tive	giva 'ķēra', popive 'papuve' jaunive, Raudive slauktive, valātive
-uv-	-yv-	pyva, šyva, dryva
ū	iu	jiugt, giut, kiukuot kiuļs, alkiune, pārkiuņš iudiņš, jiura, iubele Iudri, Iubuli, Kiurāni
ū	yu	byut, pyut, šyut kryums, pyune 'šķūnis', dyune 'dūņas' myusu, viersyune, kopyune Dyure, Myurinīks, Styuraiņš Lyuzinīki, Ižyuns, Rušyuns

Divskaņi

Latgaliešu valodā ir šādi divskaņi: **ai, au, āi, ei, ie, iu (yu), oi, ou, ui, uo**.
Divskaņus **ui, oi** un **ou** lieto reti.

Dažu latviešu literārās valodas un latgaliešu valodas divskaņu salīdzinājums

Latviešu	Latgaliešu	Piemēri
ei	ei [āi]	meita, pameita beigt, steigtīs, veiktīs saulei, kūrpei, sirdei, naktei, piertei
au	au	saule, kauls, sauss, gauss lauzt, rauduot, gauduot Saukāni, Sylauņiki, Lītaunīki

ai	ai	maize, gaiss, laist rudzaite, lynaite, ziernaite Naini, Ruocynaite, Subynaite
ie	ī	pīns, sīns, sīt, skrīt
uo	ū	ūs, ūga, ūla, sūls skūps, drūs ‘drošs’, spūdrys ‘spožs’ dūt, sūdeit, blūdeit ‘maldīties’

Vokālisma mija radniecīgu vārdu saknēs

Latgaliešu valodai raksturīga parādība ir saknes vokālisma (patskaņu un divskaņu) maiņa, ko nosaka nākamās zilbes patskanis. Tas visbiežāk notiek šādi (skatīt arī 1. un 4. deklinācijas lietvārdu deminutīvus):

a : e

azars — ezereņš

lads ‘ledus’ — ledenš ‘ledutiņš’

malns — meļneits

vacs — veceits

vadakla — vedekleņa

a : ā

es matu, jis mat — tu met

ā : e

tu ceļ, veļ — jis ceļ, veļ

tu dzer — jis dzer

ā : a; ā : ā

redzēt — radzādams

mērcēt — mārcādams

lēkt — lāc

ā : ie

dāls — dieneš, padieļs

valāna — velieneņa

lāns — lieneš, lieneigs

spāks — spieceigs

a : o

art — ordams

maļt — moldams

laseit — losa

adeju — odu

acs — ocu

ā : ie

sēdēt — (pagātnē) sīdieju — sīdieji — sēdēja — sēdējom — sēdējot

(nākotnē) sīdiešu — sīdiesi — sēdēs — sēdēsim — sēdēsīt

meklēt — (pagātnē) meklieju — meklieji — meklēja — meklējom — meklējot

(nākotnē) mekliešu — mekliesi — meklēs — meklēsim — meklēsīt

brēkt — (pagātnē) brieču — brieči — brēce — brēcēm — brēcēt

dzēst — (pagātnē) dziešu — dziesi — dzēse — dzēsem — dzēsēt

o : a

žogota — žagateņa

ustoba — ustabeņa

golva — gaļveņa, pagaļvs

tolka — pataļči ‘talkas nobeiguma

svinības’, taļcinīki

moti — mateni

zors — pazare

Daugova — Daugaveņa

oltors — altareits

smolks — smaļceņš

i : y

zivs — zyvu

dzist — dzysynuot

sisņs — sysynuot

likt — (pagātnē) lyku — lyki — lyka

sist — (pagātnē) sytu — syti — syta

y : i

cylpa — cilpeņa

smylga — smiļdzeņa

syls — sileņš

tyvs — tivinīki

styprys — stiprinīks

plyks — pliceņš

syłts — siļteņš, siļt

tyłts — tiļteņš, patiļte

Saknes vokālisms nemainās vārdiem ar saknes divskaņiem *ai, āi, ei, ie, uo* un patskaņiem *a* (pirms mīkstā līdzskaņa), *ī, u, ū*.

ai : ai

laiva — laivinīks
maiss — maiseņš
laiks — laiceigs

ie : ie

kliets — pakliets
siens — sienēna
viess — vierseits

ī : ī

sīrs — sīrinīks
vīta — vīteņa
mīgs — mīdzenš

āi : āi

meita — meiteņa ‘meitiņa’
meita — meitine ‘meitene’
beigt — beigys

uo : uo

muosa — muoseņa
buols — nūbuolēt
vuords — vuordineica

u : u

upe — upeite
putra — putreņa
sust — suteigs

ei : ei

peit — peitine ‘pītais grozs’
peile — peilāns
Leivuons — leivuonīts

a : a

gaļa — galeite
zaļš — zaļums
samaņa — namaneit

ū : ū

pūds — pūdnīks
kūst — kūdīņš
gūvs — gūteņa

Līdzskaņi

Latgaliešu valodā ir šādi līdzskaņi: **b, b', c, c', č, d, d', dz, dz', dž, f, f', g, g', h, h', j, k, k', l, l', m, m', n, n', p, p', r, s, s', š, t, t', v, v', z, z', ž**. Atšķirībā no latviešu literārās valodas latgaliešu valodā ir cietie un mīkstie (kas biežāk saukti par mīkstinājumiem) līdzskaņi. Savukārt latgaliešu valodā nav tādu vidējo mēleņu (sauktu arī par palatālajiem jeb mīkstajiem līdzskaņiem) kā latviešu literārās valodas [ǰ], [k], [l], [ŋ]. Burti *ǰ, k, l, ŋ* latgaliešu rakstu valodā tiek izmantoti mīksto līdzskaņu [g'], [k'], [l'], [n'] apzīmēšanai velārā pozīcijā (galvenokārt patskaņu *a, ā, u, ū* priekšā).

Līdzskaņi **f** un **h** sastopami tikai svešvārdos, piemēram, *firma, futbols; hokejs, cehs, tehnika*. Vecāka gadagājuma cilvēki to vietā parasti runā [p] un [k], piemēram, *pirma, putbols, fabrika, kokejs, ceks, tehnika*.

Latviešu literārās valodas līdzskaņiem **k** un **ǰ** palatālā pozīcijā (patskaņu *i, ī, e, ē* un divskaņu *ie, ei, iu* priekšā) latgaliskajās izloksnēs ir divējādas atbilstmes: mīksti *k* [k'] un *g* [g'], (*blukis, dekis, driki* ‘griķi’, *jaunikis* ‘līgavainis’, *jumikis, kakis, kertīs, riņķis, siļķis, skraukis* ‘šuvējs’, *skrukis* ‘kruķis’, *strikis, sveki, zeke, Puke, Spīķis, Streikis, Zakis; skruogi* ‘krāģi’, *spīģeļš, zuogis*) vai č un dž (*blučs, čertīs, dečs, driči, jauničs, jumičs, kačs, riņčs, siļčis* // *siļčes, skraučs, skručs, stričs, sveči, zeče, Puče, Spīčs, Streičs, Začs; skruodži, spīdžeļš, zuodžs*). Jaunākos aizguvumos līdzskaņus **k** un **ǰ** par *č* un *dž* nepārveido: *kēve, neļke, kugis, niegis*. Burti **k** un **ǰ** latgaliešu rakstu valodā mīksto līdzskaņu [k'] un [g'] apzīmēšanai tiek lietoti aizgūtu lietvārdu atsevišķās formās, piemēram, *puke* — *puķu* vai *kakis* — *kaķu*, *zuogis* — *zuōga, zuōgūs* vai *kugis* — *kuōga, kuōgūs* u. tml. Salīdzināsim arī vīriešu un sievietes dzimtes lietvārdu daudzskaitļa ģenitīva formas: *geologs* — *geologu, geologe* — *geoloģu*.

Latgaliešu valodā atšķirībā no latviešu literārās valodas līdzskaņa **k** vai **g** priekšā nelieto līdzskaņa **n** sekundāro variantu [ŋ]. Sal.: latviešu literārajā valodā *bungas* [buŋgas], *banka* [baŋka], latgaliešu valodā — *bungas* [bungas], *banka* [banka].

Atšķirībā no latviešu literārās valodas latgaliešu valodā visus beigu līdzskaņus izrunā **nebalsīgi**, piemēram, *moz* [mos], *daudz* [dauc'], *grib* [grip'], *kod* [kot], *bāg* [bāk], *berž* [b'erš].

Priedēkļa **at-** līdzskanis **t** kopā ar tam sekojošo līdzskani **s** izrunā veido skaņu [c], piemēram, *atsasēst* [acas'ās't'] 'apsēsties', *atsasaceit* [acasac'eit'] 'atteikties', *atsazeit* [acaz'eit'] 'atzīties', *atsapyust* [acapyus't'] 'atpūsties', kam nav jāparādās rakstībā.

Atšķirībā no latviešu literārās valodas latgaliešu valodā burtkopas **-ns** un **-ņš** vārda beigās tiek izrunātas kā [-nc] un [-n'č], piemēram, *muns zirdzeņš* [munc z'irdz'ān'č] — *mans zirdziņš* [mans zirdziņš]. Tāpat izrunā vārdus *bryuns*, *ciļvieceņš*, *gons*, *kūceņš*, *malns*, *sorkons*, *tiļteņš*, *vīns* u. tml., lietvārdus, kas beidzas ar **-ņš** [-n'č'] (< **-nis**), piemēram, *akmiņš*, *dzierīņš*, *esmiņš*, *iedīņš*, *iudiņš*, *kaimiņš*, *pārkiuņš*, *rudiņš*, *suņš*, *tesmiņš*, *tūrņš*, *virīņš* 'zupa' u. c.

Latviešu literārajā valodā divzīlbu vārdos (kam uzsvērtā pirmā zilbe) zilbes robežas nebalsīgo līdzskani izrunā garāk, piemēram, *grupa* [gruppa], *saka* [sakka]. Latgaliešu valodā nebalsīgais līdzskanis šādā pozīcijā paliek **īss**, piemēram, *grupa* [grupa], *soka* [soka]. Arī vairākzīlbu vārdos līdzskanis netiek pagarināts: *capture* [capura].

Latgaliešu valodā, līdzīgi kā lietuviešu, krievu, poļu valodā, tiek mīkstināti **visi līdzskaņi** pirms patskaņiem **i, ī, e** un **ē**, kā arī pirms divskaņiem **ie, ei** (un **iu**), kas rakstībā netiek apzīmēts **nevienā gadījumā**: *vysi* [vys'í] *muni* [mun'í] *bruoli* [bruol'í] *vēļ* [v'āl'] *mozi* [moz'í].

Latgaliešu valodā mīkstie līdzskaņi **k'** un **g'**, **l'** un **n'** palatālā pozīcijā **vienmēr** tiek rakstīti kā *k* un *g*, *l* un *n*: *es radzu kaki*, *pīci kaki*; *jamu zuogi*, *četri osi zuogi*; *es pazeistu tovu bruoli*, *mozi bruoli*; *jis veļ akmini*, *gryuti akmini*. Līdz ar to latgaliešu valodā neatšķiras vienskaitļa akuzatīva un daudzskaitļa nominatīva rakstība.

Atsevišķos vārdos (bet tikai izloksnēs!) mīkstina līdzskaņus **c** un **s** arī velārā pozīcijā, piemēram, *cuoļs* [c'uol's'] 'cālis', *suņš* [s'un'c'].

Līdzskaņu **c** un **dz** mīkstināšana patskaņu **o** un **a** priekšā vairākos aizgūtos radniecības terminos tiek atveidota, pievienojot līdzskani **j**, piemēram, *cjoce* 'tante', *dzjadze* 'tēvocis', *dzjadzīne* 'tēvabrāļa sieva'. Līdzskaņus **c** un **dz** tāpat mīkstina izskaņas **-uks** priekšā vairāku īpašvārdu pamazināmajās formās, piemēram, vārdos *Ladzjuks* (Ladze < Vladislavs), *Miņcjuks* (Miņcs < Mincis); *Stasjuks* (Stass < Staņislavs), *Viņcjuks* (Vinca < Vikentijs, Vincents).

Latgaliešu valodā, izņemot Ziemeļlatgales izloksnes, joprojām mīkstina darbības vārdu nenoteiksmes galotni **-t**, piemēram, *braukt* [braukt'], *mozguot* [mozguot'], tā ir pareizrunas norma.

Tikai līdzskaņu mīkstināšana izrunā šķir vairāku darbības vārdu īstenības izteiksmes vienkāršās tagadnes vienskaitļa otro un trešo personu, piemēram:

tu gruob [gruop'], *lyudz* [lyuc'], *kruoc* [kruoc'], *stum* [stum'], *stīp* [stīp'],
jis gruob [gruop], *lyudz* [lyuc], *kruoc* [kruoc], *stum* [stum], *stīp* [stīp].

LIETVĀRDS

Latgaliešu valodā ir sešas deklinācijas.

Pirmā deklinācija

Pie pirmās deklinācijas pieder vīriešu dzimtes lietvārdi, kam vienskaitļa nominatīvā ir galotne **-s (-ys)** vai **-š**, piemēram: *kolns, kūks, kuorklys, lads; ceļš, teļš*.

Latgaliešu valodā ar galotni **-s** lieto lietvārdus *kars* ‘karš’, *kumeļs* ‘kumeļš’, *vars* ‘varš’; *viejs* ‘vējš’, izloksnēs *ceļs* ‘ceļš’, *teļs* ‘teļš’. (Tāpat loka arī vārdus *gars* ‘garš’, *kurs* ‘kurš’, *vuojis* ‘vājš’ u. tml.)

Pēc pirmās deklinācijas parauga lokāmi bijušie trešās deklinācijas lietvārdi *mads* ‘medus’, *tiergs* ‘tirgus’ u. c.

Pamazināmās formas (deminutīvus) darina ar izskaņu **-eņš**: *bārns* — *bierneņš*, *bārzs* — *bierzeņš*, *calms* — *ceļmeņš*, *caurums* — *caurumeņš*, *ceļš* — *celeņš*, *dorbs* — *darbeņš*, *gobols* — *gabaleņš*, *jārs* — *jiereņš*, *klāvs* — *klieveņš*, *kļovs* — *kļaveņš*, *kolns* — *kaļneņš*, *krosts* — *krasteņš*, *kūks* — *kūceņš*, *lokots* — *lakateņš*, *mozgys* — *mazdzeņš*, *noms* — *nameņš*, *ols* — *aļteņš*, *orklys* — *arkleņš*, *pyks* ‘pika’ — *piceņš*, *pruots* — *pruoteņš*, *pokovs* — *pakaveņš*, *puryns* ‘purene’ — *purineņš*, *rogs* — *radzeņš*, *styklys* — *stikleņš*, *strods* ‘strazds’ — *stradeņš*, *stulps* ‘stabs’ — *stulpeņš*, *teirums* — *teirumeņš*, *tiergs* — *tierdzeņš*, *vazums* — *vazumeņš*, *vonogs* — *vanadzeņš*, *vyds* — *videņš*, *vylks* — *viļceņš*, *vucyns* ‘auns’ — *vucineņš*, *zyrgs* — *zirdzeņš*, *zors* — *zareņš*, *zvons* — *zvanēņš*.

Pirmās deklinācijas lietvārdu locīšanas paraugi

vienskaitlis				
N.	tāvs	viejs	kuorklys	ceļš
Ģ.	tāva	vieja	kuorkla	ceļa
D.	tāvam	viejam	kuorklam	ceļam
A.	tāvu	vieju	kuorklu	ceļu
I.	ar tāvu	ar vieju	ar kuorklu	ar ceļu
L.	tāvā	viejā	kuorklā	ceļā
V.	tāv! // tāvs!	viej!	kuorkl!	ceļ!
daudzskaitlis				
N.-V.	tāvi	vieji	kuorkli	celi
Ģ.	tāvu	vieju	kuorklu	ceļu
D.	tāvim	viejim	kuorklim	celim
A.	tāvus	viejus	kuorklus	ceļus
I.	ar tāvim	ar viejim	ar kuorklim	ar celim
L.	tāvūs	viejūs	kuorklūs	ceļūs

Otrā deklinācija

Pie otrās deklinācijas pieder vīriešu dzimtes lietvārdi, kam vienskaitļa nominatīvā ir galotne **-is** vai **-s** (< **-is**), piemēram, *eļksnis* ‘alksnis’, *gruobeklis* ‘grābeklis’, *mieness*, *ruociņš* ‘rācenis’, *suņš*.

Daudziem otrās deklinācijas lietvārdiem, piemēram, *kupris*, *vepris*, kā arī ar piedēkļiem **-kl-** (*ierklis* ‘airis, irklis’, *krauklis*, *krieklis* ‘vecs, slimīgs cilvēks, zirgs’, *kryuklis*), **-sl-** (*greislis*, *gryuslis*, *kauslis*, *kuopslis*, *pyuslis*), **-sn-** (*zibsnis* ‘zibens’), **-ekl-** (*paiseklis* ‘mīstīklas’, *siedeklis*), **-iekl-** (*kavieklis*), **-ūkl-** (*barūklis*, *dzeivūklis*, *gramūklis*, *stuovūklis*, *veistūklis*), **-ekn-** (*staipeknis*), **-iekn-** (*audzieknis*) atvasinātiem vārdiem nominatīvā galotne **-is** saglabājas. Tomēr vēl vairāk ir to lietvārdu, kam galotnē **-is** patskani **i** izlaiž, piemēram, *bolūds*, *brīds* ‘briedis’, *ceiruļš*, *ežmaļš* ‘eža’, *kuoss* ‘kāsis’, *luocs*, *puiss* ‘puisis, vīrietis’, *sātmaļš* ‘sēta’, *uopss*, *uozs*, *vecs*, *viezs*.

Vairākiem lietvārdiem, kam latviešu literārajā valodā sakne beidzas ar *ķ* vai *ģ*, latgaliešu rakstu valodā saglabājas paralēlformas abējādo formu izplatības dēļ, piemēram, *začš* // *zakis*, *zuodžš* // *zuogis*.

Pamazināmās formas darina ar izskaņu **-eits**: *bolūds* — *bolūdeits*, *ezs* — *ezeits*, *striķis* // *stričš* — *strikeits* // *stričeits*, *suņš* — *suneits*, *vecs* — *veceits*, *vierss* — *vierseits*, *zuogis* // *zuodžš* — *zuogeits* // *zuodžeits*.

Otrās deklinācijas lietvārdu vienskaitļa nominatīva galotni **-s** izrunā mīkstinā. Vājš mīkstinājums ir vienīgi tajos lietvārdos, kam sakne beidzas ar **č** vai **dž**, piemēram, *kačš*, *streičš*, *zuodžš*.

Otrās deklinācijas lietvārdu locīšanas paraugi

vienskaitlis					
N.	bruoļš	kačš // kakis	akmiņš	ūss	dzeļzs
Ģ.	bruoļa	kača // kača	akmiņa	ūša	dzeļža
D.	bruoļam	kačam // kačam	akmiņam	ūšam	dzeļžam
A.	bruoli	kači // kaki	akmini	ūsi	dzeļzi
I.	ar bruoli	ar kači // kaki	ar akmini	ar ūsi	ar dzeļzi
L.	bruolī	kačī // kakī	akminī	ūsī	dzeļzī
V.	bruoļ!	kači! // kaki!	akmiņ!	ūsi!	dzeļzi!
daudzskaitlis					
N.-V.	bruoli	kači // kaki	akmini	ūši	dzeļži
Ģ.	bruoļu	kaču // kaču	akmiņu	ūšu	dzeļžu
D.	bruolim	kačim // kakim	akminim	ūšim	dzeļžim
A.	bruoļus	kačus // kačus	akmiņus	ūšus	dzeļžus
I.	ar bruolim	ar kačim // kakim	ar akminim	ar ūšim	ar dzeļžim
L.	bruoļūs	kačūs // kačūs	akmiņūs	ūšūs	dzeļžūs

Latviešu literārajā valodā un latgaliešu valodā otrās deklinācijas lietvārdiem vienskaitļa ģenitīvā, kā arī daudzskaitļa visos locījumos notiek līdzskaņu mija (skat. tabulu!).

Atšķirībā no latviešu literārās valodas latgaliešu valodā līdzskaņu mija notiek arī datīvā, piemēram, *luocs* — *luočam*, *uopss* — *uopšam*.

Līdzskaņu mija 2. deklinācijas lietvārdos

	Vsk. N.	Vsk. Ģ.	Vsk. D.	Dsk. N.
c > č	leics ‘līcis’	leiča	leičam	leiči
d > ž	spreids ‘sprīdis’	spreiža	spreižam	spreiži
s > š	truss ‘trusis’	truša	trušam	truši
t > š	zuts ‘zutis’	zuša	zušam	zuši
z > ž	ezs ‘ezis’	eža	ežam	neži
dz > dž	vadzs ‘vadzis’	vadža	vadžam	vadži
sl > šļ	greislis	greišļa	greišļam	greišli
zl > žļ	zizlis	zižļa	zižļam	zižli
sn > šņ	slīksnis	slīkšņa	slīkšņam	slīkšni
zn > žņ	lauznis	laužņa	laužņam	laužni

Ja līdzskanis vienskaitļa nominatīvā ir mīksts, mija nenotiek:

l un ļ	bruoļs	bruoļa	bruoļam	bruoli
n un ņ	akmiņs	akmiņa	akmiņam	akmini

Līdzskaņu mijas nav tiem otrās deklinācijas lietvārdiem, kam sakne beidzas ar **b**, **m**, **p** vai **v**, piemēram, *guļbs* — *guļba*, *kūrms* — *kūrma*, *klieps* — *kliepa*, *ciervs* — *cierva*.

Līdzskaņu mijas nav tiem otrās deklinācijas lietvārdiem, kam sakne beidzas ar **r**, **č**, **dž**, piemēram, *āmurs*, *asars*, *myurs*, *pavasars*, *styurs*, *vasars*, *vepris*, *Jurs*, *Pīters*; *stričs*; *Jūdžs*.

Trešā deklinācija

Pie trešās deklinācijas pieder vīriešu dzimtes vārdi, kam vienskaitļa nominatīvā ir galotne **-us**. Latgaliešu valodā tādi tikpat kā nav saglabājušies, izņemot īpašvārdu *Jezus Kristus*. Mūsdienās īpašvārdi ar galotni **-us** ienāk ar jauniem aizguvumiem: *Idus*, *Saldus*; *Adamkus*, *Veļus*; *Edžus*, *Mikus*.

Izloksnēs joprojām plaši lieto šo lietvārdu vecās vienskaitļa ģenitīva formas (nereti blakus jaunajām), piemēram, *miert nu bods* (< *bodus*), *boda* // *bods godi* ‘bada gadi’, *Bodskokts* (pļavas nosaukums Kalupē); *gods beiguos*, *iz cyta gods* ‘nākamgad’, *kas gods* ‘ik gadus’, *zam Jauna gods* ‘pirms Jaunā gada’, *gods dalis* ‘gada ceturkšņi’; *gols golā* ‘galu galā’; *pakryta iz lads*, *lada* // *lads pučis* ‘leduspuķes’; *paieds mads*, *šūgod daudzi mads*, *mada* // *mads pūds*; *pīdziers ols*, *ola* // *ols buca*; *uorspuse* ‘ārpuse’; *iz vyds ustobys* ‘istabas vidū’, *vydsškola*, *vydspuse* ‘iekšpuse’, *Vydsmuiža*. Vecās ģenitīva formas latgaliešu rakstu valodā lietojamas bez ierobežojuma.

Trešās deklinācijas lietvārdu locīšanas paraugi

	vienskaitlis	vienskaitlis	daudzskaitlis
N.	Jezus Kristus	Mikus	Miki
Ģ.	Jezus Kristus	Mikus	Miku
D.	Jezum Kristum	Mikum	Mikim
A.	Jezu Kristu	Miku	Mikus
I.	ar Jezu Kristu	ar Miku	ar Mikim
L.	Jezū Kristū	Mikū	Mikūs
V.	Jezus Kristus! // Jezu Kristu!	Mikus! // Miku!	Miki!

Ceturtā deklinācija

Pie ceturtās deklinācijas pieder sieviešu dzimtes lietvārdi, kam vienskaitļa nominatīvā ir galotne **-a**, piemēram: *golva, rūka; ziņa, vaļa*.

Pamazināmās formas darina ar izskaņu **-eņa**: *cīlova — cīlaveņa, grāda — griedeņa, gulta — guļteņa, molka — maļceņa, odota — adateņa, oka — aceņa, ola — aleņa, rogovys — ragavenis, rosa — raseņa, rūka — rūceņa, sāta — sieteņa, smylga — smiļdzeņa, sokys — sacenis, sola — saleņa, styga — stidzeņa, ūga — ūdzeņa, vosora — vasareņa, vysta — visteņa*.

Ceturtās deklinācijas lietvārdi ar **-ļa, -ņa** (*daļa, gaļa, kūdeļa, pīguļa, rūtaļa, vaļa; ceiņa, pīmiņa, skaņa, ziņa*) izrunas ziņā ir ļoti tuvi piektās deklinācijas lietvārdiem ar **-le** (*saule*), **-ne** (*līkne*). Šādus lietvārdus lokot, bieži tiek jauktas abu tipu paradigmas.

Ceturtās deklinācijas lietvārdu locīšanas paraugi

	vienskaitlis		
N.	muosa	kuoja	pīguļa
Ģ.	muosys // muosas	kuojis // kuojas	pīgulis // pīguļas
D.	muosai	kuojai	pīguļai
A.	muosu	kuoju	pīguļu
I.	ar muosu	ar kuoju	ar pīguļu
L.	muosā	kuojā	pīguļā
V.	muos! // muosa!	kuoja!	pīguļa!
	daudzskaitlis		
N.-V.	muosys // muosas	kuojis // kuojas	pīgulis // pīguļas
Ģ.	muosu	kuoju	pīguļu
D.	muosom	kuojom	pīguļom
A.	muosys // muosas	kuojis // kuojas	pīgulis // pīguļas
I.	ar muosom	ar kuojom	ar pīguļom
L.	muosuos	kuojuos	pīguļuos

Latgaliešu valodā ceturtās deklinācijas sieviešu dzimtes lietvārdiem vienskaitļa ģenitīvā un daudzskaitļa nominatīvā un akuzatīvā ir galotne **-ys** vai, aiz mīkstajiem līdzskaņiem, **-is**. Ziemeļlatgales izloksnēs galotnes **-ys** vai **-is**

vietā lieto galotni **-as**, šādas formas latgaliešu rakstu valodā saglabājas kā paralēlformas.

Daļā Austrumlatgales izlokšņu galotni **-is** runā arī aiz līdzskaņiem *k* un *g*: *rūkis, mārgis* ‘jaunas meitas’, kas rakstu valodā nav lietojamas.

Kopdzimtes vārdiem ar galotni **-a** latgaliešu rakstu valodā atšķiras vienskaitļa datīva galotne (sarunvalodā un izloksnēs vīriešu dzimtē parasti lieto galotni **-ai**, kas pieļaujama arī latgaliešu rakstu valodā):

Kas? *šeļma* ‘viltnieks, -ce; palaidnis, -e’, *Kaļva, Skrynda*
(vīriešu dzimte un sieviešu dzimte)

Kam? *šeļmam* // *šeļmai, Kaļvam* // *Kaļvai, Skryndam* // *Skryndai* (vīr. dz.)

Kam? *šeļmai, Kaļvai, Skryndai* (siev. dz.)

Pēc šīs deklinācijas parauga loka sieviešu dzimtes lietvārdus ar izskaņu **-šona**, piemēram: *dasavieršona* ‘pieskatīšana’, *sasatikšona* ‘satikšanās’, kas latviešu literārajā valodā beidzas ar izskaņu **-šana** vai **-šanās** (atgriezeniskie lietvārdi).

Pēc šīs deklinācijas parauga loka vīriešu dzimtes lietvārdus *puika, Janka*, kam vienskaitļa datīvā iespējamās paralēlformas: *puikam* // *puikai, Jankam* // *Jankai*.

Ceturtajā deklinācijā ir daudzi lietvārdi, ko parasti lieto tikai daudzskaitlī, piemēram, *abādys* // *abāds* ‘cūkas „bēres“’, *aizdzyrys, aizdzereibys, apdzyrys* ‘(visi ar nozīmi) saderināšanās’, *atlaidys* ‘katoļu baznīcas svētki, parasti ar tirgu’, *durovys, dziernovys* ‘rokas dzirnavas’, *krystobys* ‘krustības’, *kuozys, patakys* ‘pēdējais alus tecinājums’, *preceibys, reitiškys* ‘bruokastis’.

Daži latviešu literārās valodas piektās deklinācijas lietvārdi, piemēram, *mirte*, latgaliešu valodā ir ceturtais deklinācijas lietvārdi — *mirta*.

Ceturtais deklinācijas lietvārdi ir daudzi sieviešu personvārdu saīsinājumi, piemēram, *Monika* — *Moņa, Magdalēna* — *Madaļa, Viļhelmina* — *Viļa, Zofeja* — *Zoļa, Veneranda* — *Veņa, Apolonija* — *Apaļa, Bronislava* — *Broņa, Mareja* — *Muora, Genovefa* — *Geņa, Emileja* — *Miļa*.

Piektā deklinācija

Pie piektās deklinācijas pieder sieviešu dzimtes lietvārdi, kam vienskaitļa nominatīvā ir galotne **-e**, piemēram: *muote, saule*.

Pamazināmās formas darina ar izskaņu **-eite**: *bite* — *biteite, dzērve* — *dzērveite, mēle* — *mēleite, svece* — *sveceite, veile* — *veileite, zeile* — *zeileite*.

Vairākiem šīs deklinācijas lietvārdiem ir paralēlformas, piemēram, *puče* // *puke, siļķe* // *siļķe, zeče* // *zeke*.

Daži latviešu literārās valodas ceturtais deklinācijas lietvārdi, piemēram, *dziesma, skudra, stunda*, latgaliešu valodā ir piektās deklinācijas lietvārdi — *dzīsme, skudre, stuņde*.

Daži latviešu literārās valodas sestās deklinācijas lietvārdi, piemēram, *krāsns*, latgaliešu valodā ir piektās deklinācijas lietvārdi — *kruosne* ‘1. krāsns pirtī, 2. akmeņu kaudze’.

Piektās deklinācijas lietvārdu locīšanas paraugi

vienskaitlis				
N.	muote	peile	dzīsmē	puče // puke
Ģ.	muotis // -es	peilis // -es	dzīsmis // -es	pučis // pučes // pukis
D.	muotei	peilei	dzīsmei	pučei // pukei
A.	muoti	peili	dzīsmi	puči // puki
I.	ar muoti	ar peili	ar dzīsmi	ar puči // puki
L.	muotē	peilē	dzīsmē	pučē // pukē
V.	muot!	peile!	dzīsmē!	puče // puke!
daudzskaitlis				
N.-V.	muotis // -es	peilis // -es	dzīsmis // -es	pučis // pučes // pukis
Ģ.	muošu	peilū	dzīsmu	puču // puču
D.	muotem	peilem	dzīsmem	pučē // pukēm
A.	muotis // -es	peilis // -es	dzīsmis // -es	pučis // pučes // pukis
I.	ar muotem	ar peilem	ar dzīsmem	ar pučē // pukēm
L.	muotēs	peilēs	dzīsmēs	pučēs // pukēs

Kopdzimtes vārdiem latgaliešu rakstu valodā atšķiras vienskaitļa datīva galotne (sarunvalodā un izloksnēs vīriešu dzimtē parasti lieto galotni *-ei*, kas pieļaujama arī latgaliešu rakstu valodā):

Kas? *šketere* ‘neveiklis, -e’, *Dyure*, *Zeile* (vīriešu dzimte un sieviešu dzimte)

Kam? *šketerem* // *šketerēi*, *Dyurem* // *Dyurei*, *Zeilem* // *Zeilei* (vīr. dz.)

Kam? *šketerēi*, *Dyurei*, *Zeilei* (siev. dz.)

Pēc šīs deklinācijas parauga loka vīriešu dzimtes lietvārdus *tēte*, *dzjadze* ‘tēvocis’, kam vienskaitļa datīvā iespējamās paralēlformas: *tētem* // *tētei*, *dzjadzem* // *dzjadzei*.

Piektajā deklinācijā ir daudzi lietvārdi, ko parasti lieto tikai daudzskaitlī, piemēram, *bēris* ‘bēres’, *mīlis* ‘raugs’, *patmalis* ‘vējdzirnavas, ūdens dzirnavas’, *pušdīnis* ‘pusdienas’, *staklis* ‘stelles’, *vakarenis* ‘vakariņas’, *varganis* ‘ērģeles’.

Piektās deklinācijas lietvārdiem līdzskaņu mija notiek daudzskaitļa ģenitīvā.

Līdzskaņu mija 5. deklinācijas lietvārdos

	Vsk. N.	Vsk. Ģ.	Dsk. N.
c > č	svece	svecis // svecēs	sveču
d > dž	kūde	kūdis // kūdēs	kūžu
s > š	puse	pusis // pusēs	pušu
t > š	bite	bitis // bites	bišu
z > ž	bize	bizis // bizes	bižu
dz > dž	kaudze	kaudzis // kaudzēs	kaudžu
sn > šņ	usne	usnis // usnēs	ušņu
zn > žņ	zvaigzne	zvaigznis // zvaigznēs	zvaigžņu
kst > kš	reikste	reikstis // reikstēs	reikšu

Ja līdzskanis vienskaitļa nominatīvā ir mīksts, mija nenotiek:

l un ļ	peile	peilis // peiles	peilū
n un ņ	skalīne ‘skalū grozs’	skalīnis // skalīnēs	skaliņu

Līdzskaņu mijas nav lietvārdiem, kam sakne beidzas ar **b, m, p** vai **v**, piemēram: *dūbe — dūbu, zeme — zemu, upe — upu, vierve — viervu*.

Līdzskaņu mijas nav lietvārdiem, kam sakne beidzas ar **r, č, dž**, piemēram, *capure, pīre, Puče, Budže*, kā arī atsevišķiem lietvārdiem ar **-te** vai **-ste**: *mute — mutu, aste — astu*.

Piektās deklinācijas lietvārdi ir vairāki sieviešu personvārdu saīsinājumi, piemēram, *Doroteja — Duorte, Konstaņceja — Konstaņce — Koste, Anastaseja — Naste, Stase, Staze*.

Sestā deklinācija

Pie sestās deklinācijas pieder sieviešu dzimtes lietvārdi, kam vienskaitļa nominatīvā ir galotne **-s**: *sirds, acs, guņš*.

Pamazināmās formas darina ar izskaņām **-eņa, -eite**: *ass — aseite, dzierksts — dzierksteņa, kliets — klieteņa, pierts — pierteņa*; izskaņai **-eņa** ir arī paplašinātie varianti **-teņa**: *acteņa, austeņa, guņteņa, gūteņa, nuosteņa, tuosteņa, zivteņa, zūsteņa* un **-sneņa**: *naksneņa, sirsneņa*.

Daudzskaitļa nominatīvā, akuzatīvā un vokatīvā, ja tas nepieciešams satura nepārprotamībai, pieļaujamas paralēlformas ar pilnu galotni **-is**: *nakts // naktis, sirds // sirdis*.

Sestās deklinācijas lietvārdu locīšanas paraugs

	vienskaitlis	daudzskaitlis
N.	sirds	sirds // sirdis
Ģ.	sirds	siržu
D.	sirdei	sirdim
A.	sirdi	sirds // sirdis
I.	ar sirdi	ar sirdim
L.	sirdī	sirdīs
V.	sirds!	sirds! // sirdis!

Sestās deklinācijas lietvārdiem līdzskaņu mija notiek daudzskaitļa ģenitīvā.

Līdzskaņu mija 6. deklinācijas lietvārdos

	Vsk. N.	Vsk. Ģ.	Dsk. N.
d > ž	sirds	sirds	siržu
s > š	nuoss	nuoss	nuošu
t > š	nakts	nakts	nakšu
z > ž	bierzs	bierzs	bieržu
kst > kš	puoksts	puoksts	puokšu

Vairākiem sestās deklinācijas lietvārdiem līdzskaņu mijas nav, piemēram: *acs — ocu, zūss — zūsu*. Mijas nav arī tiem lietvārdiem, kam sakne beidzas ar **v**: *gūvs — gūvu, zivs — zylvu*.

Daži latviešu literārās valodas ceturtās deklinācijas lietvārdi, piemēram, *dzija*, latgaliešu valodā ir sestās deklinācijas lietvārdi — *dzejs*.

Daži latviešu literārās valodas piektās deklinācijas lietvārdi, piemēram, *sēne*, latgaliešu valodā ir sestās deklinācijas lietvārdi — *sieņs*.

Daudzi piektās deklinācijas lietvārdi, kā *apse*, *bite*, *dūbe*, *paparde*, *serde*, *upe*, *zeme*, izloksnēs tiek lietoti kā sestās deklinācijas lietvārdi — *apss*, *bits*, *dūbs*, *papards*, *serds*, *ups*, *zems*, kas pieļaujams daiļliteratūrā.

Salikteņu veidošana

Latgaliešu rakstu valodai un izloksnēm raksturīga vārdkopu saglabāšanās atšķirībā no latviešu literārās valodas, kur to vietā izveidojušies salikteņi, piemēram: *greidys dečs // deķis* — *grīdsega*, *odomuo odota* — *adāmadata*, *plāunamuo mašyna* — *plāujmašīna*, *sīna koza* ‘sienāzis’, *treša daļa* — *trešdaļa*; *zylom acim* — *zilacains*, *cītu sirdi* — *cietsirdīgs*, *ļauna pruota* — *ļauņprātīgs*. Latgaliešu rakstu valodā nereti lieto vārdkopas, kur latviešu literārajā valodā nostiprinājies viens vārds, piemēram, *Dīva gūteņa* — *mārīte*, *vyłka tabak|a // -s* — *pūpēdis*, *Juoņa dīna* — *Jāņi* u. tml.

Vārdkopām pārejot salikteņos, salikteņa pirmajā daļā galotne bieži tiek saglabāta, piemēram, *besakūks* ‘ceriņi’, *bīzaputra // bīzuoputra*, *dzeļžaceļš*, *gonudīna*, *piliskolns*; *dīn(a)vydi* ‘dienvīdi’, *Dīv(a)muote*, *mež(a)sorgs*, *vein(a)ūgys*, veco ļaužu runā arī *Krystapiļs* ‘Krustpils’.

Nedēļas dienu nosaukumi latgaliešu rakstu valodā ir šādi: *pyrmūdīne*, *ūtardīne*, *trešdīne*, *catūrtdīne*, *pīktdīne*, *sastdīne*, *svātdīne* (bet *pyrmūdiņ*, *ūtardiņ*, *trešdiņ*, *catūrtdiņ*, *pīktdiņ*, *sastdiņ*, *svātdiņ*, līdzīgi kā *šudiņ*, *rudīņ*). Daudzās izloksnēs dienu nosaukumi beidzas ar *-dīne* (*pyrmūdīne*), retāk — *-dīna*.

Salikteņi ir daudzi Latgales vietu nosaukumi: *Kaļvusola*, *Vuškusola*, *Zeļusola*, *Daugovpiļs*, *Jākubpiļs*, *Bieržgaļs*, *Neicgaļs*.

Atgriezeniskie lietvārdi

Tāpat kā latviešu literārajā valodā latgaliešu valodā atgriezeniskie lietvārdi beidzas ar izskaņu **-šonus**, piemēram, *buoršonus*, *kaušonus*, *klauseišonus*, *lomuošonus* ‘bāršanās’, *mauduošonus* ‘peldēšanās’, *runuošonus*, *smīšonus*, *šķieršonus* u. tml. Šādiem lietvārdiem ir nepilna paradigma:

vsk. N., Ģ., dsk. N., A. *mozguošonus*,

vsk. A., dsk. Ģ. *mozguošonūs*.

Tomēr vēl vairāk lietvārdu ir atvasinājumi ar **-šona**, jo atgriezeniskā morfēma *-sa-* (izloksnēs arī *-za-*, vecajos tekstos *-si-*), tāpat kā atgriezeniskajos darbības vārdos, ir starp priedēkli un sakni, veidojoties divkāršam priedēklim (*aiza-* < *aiz-* + *-sa-*, *iza-* < *iz-* + *-sa-*): *sasalaseišona* ‘salasīšanās’, *aizasmīšona* ‘iesmiešanās’, *izadoncuošona* ‘izdejošanās’.

ĪPAŠĪBAS VĀRDS

Tāpat kā latviešu literārajā valodā arī latgaliešu valodā ir **kādības** (*gudrys, lels, mozs, rasnys, sylts, suotnys* ‘sātīgs’, *tīvs*) un **attieksmes** (*nazkodejais* ‘kādreizējais’, *pārnejais, viersejais, zamejais*) īpašības vārdi.

Vairāki īpašības vārdi latgaliešu rakstu valodā nostiprinājušies no latviešu literārās valodas atšķirīgā formā, piemēram, *dails* (tā dēļ — *dailums, dailliteratura*), *drūss, dziļš, opols, rups, suojs, tymss, vuojs*. Īpašības vārdiem *dziļš* un *zaļš* izloksnēs paralēli lieto vecākas formas *dziļš* un *zaļš*. Dažiem īpašības vārdiem ir nostiprinājušās divas formas, piemēram, *meils* // *mīls*, ko lieto vienlīdz plaši, savukārt īpašības vārdam *lels* // *lyls* rakstu valodas forma ir pirmā.

Vairākiem vārdiem, salīdzinot ar latviešu literāro valodu, ir atšķirīgas nozīmes, piemēram, *gryuts* ‘smags’, *sirdeigs* ‘dusmīgs’, *soldons* ‘salds’, *solts* ‘auksts’, *spūdrys* ‘gaišs, spožs’, *škeists* ‘šķidr’, *tuklys* ‘1. resns (*tuklys cylvāks*), 2. trekns (*tukla gaļa*), 3. labi mēslots (*tukla zeme*), 4. sulīgs (*tukla zuole*)’, Dienvidlatgalē *syurs* ‘sāļš’. Vārda *modnys* pamatnozīme ir ‘dīvains, neierasts’, *slauns* ir ‘skaists, glīts’.

Latgaliešu rakstu valodā un izloksnēs lieto daudzus no latviešu literārās valodas atšķirīgus īpašības vārdus, kas bieži ir dažāda vecuma slāvismi: *bednys* ‘nabadzīgs’, *breineigs* ‘brīnumains, brīnišķīgs’, *bryknys* ‘pretīgs (parasti par garšu)’, *būglys* ‘pazemīgs, iebiedēts’, *cāls* ‘vesels’, *ceists* ‘1. tīrs, 2. tikumīgs, tikls, šķīsts’, *cesnys* ‘šaurš, saspīests’, *čaugrons* ‘čagans’, *čudnys* ‘jocīgs’, *dīks* ‘tukšs’, *dūbains* ‘bedrains’, *gādnys* ‘riebīgs, nejauks’, *godnys* ‘derīgs’, *groznys* ‘bargs’, *krušs* ‘ātrs’, *kupsains* ‘cerains’, *kūr(s)lys* ‘kurls’, *lāvs* ‘lēzens; sekls’, *mosnys* ‘ātrs, manīgs, izveicīgs’, *naruods* ‘nav priecīgs, nav laimīgs’, *nežnys* ‘1. maigs, trausls, 2. izvēlīgs ēdiena ziņā’, *okotnys* ‘kārs’, *olkons* ‘izsalcis’, *posnys* ‘bez aizdara’, *progoreigs* ‘alkatīgs, mantkāriģis; rijīģis’, *slains* ‘svārstīģis, līģans (purvs)’, *slāsnys* ‘zemu izvietots, mitrs’, *stātnys* ‘iznesīģis’, *šmaigs* ‘šmaugs, slaiks, smuidrs’, *šustrys* ‘apsviedīģis’, *trāps* ‘kluss, mierīģis, rāms’, *trokys* ‘trausls, sauss’, *trupolns* // *tropolns* // *trupons* ‘trupens, irdens, viegli drūpošs’, *tūksteigs* ‘stomīģis, nedrošs’, *voļns* // *voļņš* ‘brīvs (par apģērbu)’, *voskons* ‘dzeltens’, *žadnys* // *žādnys* ‘alkatīģis’.

Īpašības vārdu ar nenoteikto galotni locīšana

Īpašības vārdus ar nenoteikto galotni vīriešu dzimtē loka kā pirmās deklinācijas lietvārdus, sieviešu dzimtē — kā ceturtais deklinācijas lietvārdus. Tiem nav vokatīva.

Īpašības vārdos ar līdzskaņu blīvējumu beigās izloksnēs parasti iesprauž patskani **y**: *agrys, dzydrys, gudrys, lapnys, myklys, mudrys* ‘ātrs, mudīģis’, *nyknys, oklys, pieškys* ‘pēkšņs’, *ra(k)snys, skaidrys, taisnys, tuklys, vuiklys* ‘veikls’. Formas ar **-ys** lietojamas arī rakstu valodā.

Salīdzinot ar latviešu literāro valodu īpatnēji loka īpašības vārdu *slapnis* ‘slapjš’, kam turklāt nav viendabības arī pašās latgaliskajās izloksnēs.

Īpašības vārdu ar nenoteikto galotni locīšanas paraugi

	vīriešu dzimte	sieviešu dzimte	vīriešu dzimte	sieviešu dzimte
	vienskaitlis			
N.	lobs draugs	loba muosa	slapnis	slapņa
Ģ.	loba drauga	lobys muosys // lobas muosas	slapņa	slapnis // slapņas
D.	lobam draugam	lobai muosai	slapņam	slapņai
A.	lobu draugu	lobu muosu	slapņu	slapņu
I.	ar lobu draugu	ar lobu muosu	ar slapņu	ar slapņu
L.	lobā draugā	lobā muosā	slapņā	slapņā
	daudzskaitlis			
N.	lobi draugi	lobys muosys // lobas muosas	slapni	slapnis // slapņas
Ģ.	lobu draugu	lobu muosu	slapņu	slapņu
D.	lobim draugim	lobom muosom	slapnim	slapņom
A.	lobus draugus	lobys muosys // lobas muosas	slapņus	slapnis // slapņas
I.	ar lobim draugim	ar lobom muosom	ar slapnim	ar slapņom
L.	lobūs draugūs	lobuos muosuos	slapņūs	slapņuos

Īpatnēji ir Latgales izloksnēm raksturīgie īpašības vārdi ar *-iņš* (< *-inis*), *-ine*, kā vietā latviešu literārajā valodā lieto lietvārda ģenitīvu, piemēram, *dzelziņš pūds* ‘dzelzs pods’, *muoline bļūda* ‘māla bļoda’, *muoliņš trauks* ‘māla trauks’, *zīmine capure* ‘ziemas cepure’. Daļa šādu īpašības vārdu substantivējas — pāriet vai ir jau pārgājuši lietvārdos: *dzērvine (ūga)* ‘dzērvene’, *guliņš* ‘guļstrops’, *guliņš* vai *stuoviņš (ratenš)* ‘vērpjamais ratiņš’, *kūcine (laiva)* ‘koka laiva’, *paslaptiņš (sunš)* ‘suns (vai kāds cits), kas piezogas slepus’, *puorslaucine (gūvs)* ‘ālava’, *vecine (vuška)* ‘vecā aita’. Šādiem īpašības vārdiem nav formu ar noteiktajām galotnēm.

	vīriešu dzimte	sieviešu dzimte
	vienskaitlis	
N.	dzelziņš pūds	kūcine laiva
Ģ.	dzelziņa pūda	kūcinis laivys // laivas
D.	dzelziņam pūdam	kūcinei laivai
A.	dzelzini pūdu	kūcini laivu
I.	ar dzelzini pūdu	ar kūcini laivu
L.	dzelzinī pūdā	kūcinē laivā
	daudzskaitlis	
N.-V.	dzelzini pūdi	kūcinis laivys // laivas
Ģ.	dzelziņu pūdu	kūciņu laivu
D.	dzelzinim pūdim	kūcinem laivom
A.	dzelziņus pūdus	kūcinis laivys // laivas
I.	ar dzelzinim pūdim	ar kūcinem laivom
L.	dzelziņūs pūdūs	kūcinēs laivuos

Īpašības vārdu ar noteikto galotni locīšana

Īpašības vārdiem ar noteikto galotni vienskaitļa un daudzskaitļa datīvā un lokatīvā, kā arī daudzskaitļa instrumentālī ir **paplašinātā** galotne. Rakstu formas statusu ieguvis paplašinājums ar *-aj-* (*vacajam*), bet izloksnēs lieto arī formas ar *-ej-* (*vacejam*), *-ij-* (*-yj-*) (*vacyjam*), *-uj-* (*vacujam*).

Īpašības vārdu ar noteikto galotni locīšanas paraugi

	vīriešu dzimte	sieviešu dzimte
	vienskaitlis	
N.	lobais tāvs	lobuo muosa
Ģ.	lobuo tāva	lobuos muosys // muosas
D.	lobajam tāvam	lobajai muosai
A.	lobū tāvu	lobū muosu
I.	ar lobū tāvu	ar lobū muosu
L.	lobajā tāvā	lobajā muosā
V.	lobais tāvs! // lobū tāv!	lobuo muos(a)! // lobū muos!
	daudzskaitlis	
N.-V.	lobī tāvi	lobuos muosys // muosas
Ģ.	lobūs tāvu	lobūs muosu
D.	lobajim tāvīm	lobajom muosom
A.	lobūs tāvus	lobuos muosys // muosas
I.	ar lobajim tāvīm	ar lobajom muosom
L.	lobajūs tāvūs	lobajuos muosuos

Latgales austrumizloksnēs vīriešu dzimtes īpašības vārdiem vienskaitļa nominatīvā ir galotne **-īs** vai **-ys**, piemēram, *lobīs*, *zalīs*; *lylīs*, *malnīs*. Rakstu valodā šādas formas nav lietojamas.

Attieksmes īpašības vārdiem, kas vienskaitļa nominatīvā beidzas ar **-ejais** (*malejais*, *senejais*), paplašinātās galotnes nav.

	vīriešu dzimte	sieviešu dzimte
	vienskaitlis	
N.	pārnejais sīns	senejuo dzīsmē
Ģ.	pārnejuo sīna	senejuos dzīsmis // dzīsmes
D.	pārnejam sīnam	senejai dzīsmēi
A.	pārnejū sīnu	senejū dzīsmi
I.	ar pārnejū sīnu	ar senejū dzīsmi
L.	pārnejā sīnā	senejā dzīsmē
V.	pārnejais sīns!	senejuo dzīsmē!
	daudzskaitlis	
N.-V.	viersejī goldi ‘dēļi’	puorejuos dīnys // dīnas
Ģ.	viersejūs goldu	puorejūs dīnu
D.	viersejim goldim	puorejom dīnom
A.	viersejūs goldus	puorejuos dīnys // dīnas
I.	ar viersejim goldim	ar puorejom dīnom
L.	viersejūs goldūs	puorejuos dīnuos

Daudzi īpašības vārdi ar noteikto galotni laika gaitā substantivējušies, kļūdami par īpašvārdiem — vietu nosaukumiem un uzvārdiem: *Opolī, Plotī, Soldonī, Boguotais, Syltais, Rupais*.

Īpašības vārda salīdzināmās pakāpes

Kādības īpašības vārdiem latgaliešu valodā ir trīs salīdzināmās pakāpes: **pamata, pārākā un vispārākā**. Pārāko pakāpi veido ar piedēkli **-uok-**, bet vispārāko — īpašības vārdam pārākajā pakāpē pievienojot vietniekvārdus **vysu** vai **pats, poša**, piemēram, *lobs — lobuoks — vysu lobuokais, pats lobuokais; loba — lobuoka — vysu lobuokuo, poša lobuokuo; lobi — lobuoki — vysu lobuokī, poši lobuokī; lobys — lobuokys — vysu lobuokuos, pošys lobuokuos*.

Vispārāko pakāpi var veidot arī ar vietniekvārdiem **pats, poša** un pamata vai pārākās pakāpes īpašības vārdu, piemēram, *poša lobuo dzīduotuoja; pats lobais saiminīks; pats lobuokais sīna laiks ap Juoņa dīnu*.

Latviešu literārās valodas iespaidā vispārāko pakāpi bieži veido ar **vys-** (*vyslobuokais draugs, vyslobuokuo škuotuoja*) vai izlokšņu **vus-** (*vusloboikīs* u. tml.). Pirmās lietojamas arī latgaliešu rakstu valodā.

Vispārāko pakāpi izsaka arī, pirms īpašības vārda pārākajā pakāpē lietojot noteiktā vietniekvārda *vys* formas kopā ar prievārdu, piemēram, *nu vysim, par vysim, iz vysa*, piemēram, *par vysim bruolim leluoks, puisš nu vysim stypruoks, pryšuoka* ‘skaistāka’ *Aneite iz vysa pulka*.

Īpašības pastiprinājumu panāk, īpašības vārdu lietojot kopā ar apstākļa vārdiem *baileig|i // -ai, brīsmeig|i // -ai, cīš(i), dyžan* (visi ar nozīmi ‘ļoti’).

VIETNIEKVĀRDS

Latgaliešu valodā vietniekvārdi tiek grupēti tāpat kā latviešu literārajā valodā.

Personu vietniekvārdi ir *es, tu, jis* ‘viņš’, *jei* ‘viņa’, *mes, jius, jī* ‘viņi’, *juos* ‘viņas’.

Atgriezeniskais vietniekvārds ir *seve* // *sevi*. No veclatviešu rakstiem pārņemtais vietniekvārds *sevis* latgaliešu rakstu valodā nav lietojams.

Piederības vietniekvārdi ir *muns, muna, tovs, tova, sovs, sova*. Piederības izteikšanai lieto arī personu vietniekvārdu ģenitīva formas: *juo* ‘viņa’, *juos* ‘viņas’, *myusu, jiusu, jūs* ‘viņu’. Piederības vietniekvārdus *munejs, tovejs, sovejs, myusejs, jiusejs* biežāk lieto ar noteikto galotni — *munejais, tovejais, sovejais, myusejais, jiusejais*.

Norādāmie vietniekvārdi ir *itys* ‘šis’, *itei* ‘šī’, *tys, tei, itaids* ‘šāds’, *itaida, taid, taida*.

Pieļaujama arī vietniekvārdu *šys, šei, šytys, šitei, šaids taid, šaida taida, šytaids, šytaida* lietošana. Reizēm lieto arī norādāmos vietniekvārdus *viņš, viņa* kā tālāka (pretstatā tuvākam) apzīmēšanai (*viņā molā*).

Neņoteiktie vietniekvārdi ir *cyts, cyta, kas, kaid, kaida, kurs, kura, kas naviņ, kaid naviņ, kurs naviņ, kazyn kas* ‘diez kas’, *kazyn kaid, kazyn kurs, nazkas* ‘kaut kas’, *nazkaid, nazkurs, nazyn kas* ‘kaut kas’, *nazyn kaid, nazyn kurs, kod kas* ‘kaut kas’, *kod kaid, kod kurs, kas nabejs* ‘kaut kas, kaut kāds’, *kaid nabejs, kurs nabejs*. Pieļaujama vietniekvārdu *koč kas* ‘kaut kas’, *koč kaid, koč kurs*, daīlliteratūrā arī *da kas* ‘kaut kas’, *da kaid, da kurs, kas nakas, kaid nakaid, kurs nakurs, kas nateiks* ‘kaut kas, kaut kāds’, *cytakas* ‘kaut kas cits’ lietošana.

Atšķirībā no latviešu literārās valodas vietniekvārdu *kurš* latgaliešu valodā runā un raksta ar galotni **-s**. Latgaliešu valodā vietniekvārdam *kas* ir arī lokatīva formas. Vietniekvārdi *kurs, kura* latgaliešu rakstu valodā lietojami arī ar noteikto galotni — *kurais, kuruo* // *kurei*. Latgaliešu rakstu valodā nav lietojamas izlokšņu formas *kurīs, nazkeids, kas nibejs, da kuods, kana kas, kana kurs, kana kuods, kod kuods, kazyn kurīs, nazyn kuods, kas nabyut, kurs nabyut, kaid nabyut, kurejais, kurejīs, kurejuo, kumejīs, kumejuo* u. tml.

Jautājamie vietniekvārdi ir *kas, kaid, kaida, kurs, kura*.

Attieksmes vietniekvārdi ir *kas, kaid, kaida, kurs, kura*.

Noteiktie vietniekvārdi ir *vyss, vysa, kotrys, kotra, sevkotrys* ‘kurš katrs’, *sevkotra, sevkurs* ‘jebkurš, ikviens, ikkatrs’, *sevkura, pats, pošā, vyss kas, vysakas* ‘vis kaut kas’, *obi, obys, obeji, obejis*. Latgaliešu rakstu valodā nav lietojami slāvismi *kāžnys, kāžna* ‘katrs, katra’.

Noliedzamie vietniekvārdi ir *nikas, nikaid, nikaida, nivīns, nivīna*. Izlokšņu formas *nikeids, nikuods* latgaliešu rakstu valodā nav lietojamas.

Vietniekvārdu locīšana

Lielāko daļu vietniekvārdu vīriešu dzimtē loka kā pirmās deklinācijas lietvārdus, sievietes dzimtē — kā ceturtais deklinācijas lietvārdus. Dažus vietniekvārdus (*seve, kas*) loka īpatnēji.

Personu vietniekvārdu locīšanas paraugi

	1. persona	2. persona	3. persona		atgriezeniskais
			vīriešu dz.	sieviešu dz.	
vienskaitlis					
N.	es	tu	jis	jei	—
Ģ.	mane // mani	teve // tevi	juo	juos	seve // sevi
D.	maņ	tev	jam	jai	sev
A.	mani	tevi	jū	jū	sevi
I.	ar mani	ar tevi	ar jū	ar jū	ar sevi
L.	manī	tevī	jimā*	jamā*	sevī
daudzskaitlis					
N.	mes	jūs	jī	juos	
Ģ.	myusu	jiusu	jūs	jūs	
D.	mums	jums	jim	jom	
A.	myus	jius	jūs	juos	
I.	ar mums	ar jums	ar jim	ar jom	
L.	myusūs	jiusūs	jimūs*	jamos*	

* Lokatīvā parasti jāuc vīriešu un sievietes dzimtes formas.

Vietniekvārdu *jis* runātāji attiecina kā uz dzīvām būtnēm, tā priekšmetiem.

Izloksnēs bieži lieto atgriezeniskā vietniekvārda instrumentāļa formu *sevim* (bez prievārda) apstākļa vārda nozīmē, piemēram, *dzeivoj kūpā, ād sevim* ‘atsevišķi’.

Piederības vietniekvārdu locīšanas paraugi

	1. persona		2. persona	
	vīriešu dz.	sieviešu dz.	vīr. dz.	siev. dz.
vienskaitlis				
N.	muns	muna	tovs	tova
Ģ.	muna	munys // -as	tova	tovals // -as
D.	munam	munai	tovam	tovai
A.	munu	munu	tovu	tovu
I.	ar munu	ar munu	ar tovu	ar tovu
L.	munā	munā	toval	toval
daudzskaitlis				
N.	muni	munys // -as	tovi	tovals // -as
Ģ.	munu	munu	tovu	tovu
D.	munim	munom	tovim	tovom
A.	munus	munys // -as	tovus	tovals // -as
I.	ar munim	ar munom	ar tovim	ar tovom
L.	munūs	munuos	tovals	tovuos

	vīriešu dz.	sieviešu dz.	vīriešu dz.	sieviešu dz.
	vienskaitlis		daudzskaitlis	
N.	munejais	munejuo	munejī	munejuos
Ģ.	munejuo	munejuos	munejūs	munejūs
D.	munejam	munejai	munejim	munejom
A.	munejū	munejū	munejūs	munejuos
I.	ar munejū	ar munejū	ar munejim	ar munejom
L.	munejā	munejā	munejūs	munejuos

Norādāmo vietniekvārdu locīšanas paraugi

	vīriešu dz.	sieviešu dz.	vīriešu dz.	sieviešu dz.
	vienskaitlis		daudzskaitlis	
N.	(i)tys	(i)tei	(i)taids	(i)taida
Ģ.	(i)tuo	(i)tuos	(i)taida	(i)taidys // (i)taidas
D.	(i)tam	(i)tai	(i)taidam	(i)taidai
A.	(i)tū	(i)tū	(i)taidu	(i)taidu
I.	ar (i)tū	ar (i)tū	ar (i)taidu	ar (i)taidu
L.	(i)tymā*	(i)tamā*	(i)taidā	(i)taidā
	vienskaitlis		daudzskaitlis	
N.	(i)tī	(i)tuos	(i)taidi	(i)taidys // (i)taidas
Ģ.	(i)tūs	(i)tūs	(i)taidu	(i)taidu
D.	(i)tim	(i)tom	(i)taidim	(i)taidom
A.	(i)tūs	(i)tuos	(i)taidus	(i)taidys // (i)taidas
I.	ar (i)tim	ar (i)tom	ar (i)taidim	ar (i)taidom
L.	(i)tymūs*	(i)tamuos*	(i)taidūs	(i)taiduos

* Izloksnes vīriešu un sieviešu dzimtes lokatīva formas bieži netiek šķirtas.

Nenoteikto vietniekvārdu locīšanas paraugi

			vīriešu dz.	sieviešu dz.
	vienskaitlis		daudzskaitlis	
N.	kas	nazkas	kod kaid	kod kaida
Ģ.	kuo	nazkuo	kod kaida	kod kaidys // -as
D.	kam	nazkam	kod kaidam	kod kaidai
A.	kū	nazkū	kod kaidu	kod kaidu
I.	ar kū	ar nazkū	ar kod kaidu	ar kod kaidu
L.	kimā (vīr.dz.); kamā (siev.dz.)*	nazkimā (vīr.dz.); nazkamā (siev.dz.)*	kod kaidā	kod kaidā
	vienskaitlis		daudzskaitlis	
N.	kas	nazkas	kod kaidi	kod kaidys // -as
Ģ.	kuo	nazkuo	kod kaidu	kod kaidu
D.	kam	nazkam	kod kaidim	kod kaidom
A.	kū	nazkū	kod kaidus	kod kaidys // -as
I.	ar kū	ar nazkū	ar kod kaidim	ar kod kaidom
L.	kimūs (vīr.dz.); kamuos (siev. dz.)*	nazkimūs (vīr.dz.); nazkamuos (siev. dz.)*	kod kaidūs	kod kaiduos

* Izloksnes vīriešu un sieviešu dzimtes lokatīva formas bieži netiek šķirtas.

Noteiktā vietniekvārda *pats* locīšana

	vīriešu dz.	sieviešu dz.	vīriešu dz.	sieviešu dz.
	vienskaitlis		daudzskaitlis	
N.	pats	poša	poši	pošys // pošas
Ģ.	poša	pošys // pošas	pošu	pošu
D.	pošam	pošai	pošim	pošom
A.	pošu	pošu	pošus	pošys // pošas
I.	ar pošu	ar pošu	ar pošim	ar pošom
L.	pošā	pošā	pošūs	pošuos

Noteikto vietniekvārdu *pats* Latgales izloksnēs lieto kopā ar citiem vārdiem salīdzinājuma vispārākās pakāpes izteikšanai, piemēram: *vīna poša palykuse; nivīnam pošam vairs navajag; tuos pošys vacuos kūrpeitis; taidš pats cylvāks.*

Kopā ar vietniekvārdiem *tys, tei, taidš, taida* bieži lieto arī nelokāmo formu *pat*: *i tev taida pat bāda; ar taidu pat snuotini ‘brunčiem’ redzieju; ar tū pat viļcīni vokorā i atpakaļ.*

Jautājamo un attieksmes vietniekvārdu locīšanas paraugi

	vīriešu dzimte		sieviešu dzimte	
	ar nenoteikto galotni	ar not. galotni	ar nenoteikto galotni	ar not. galotni
	vienskaitlis			
N.	kurs	kurais	kura	kuruo // kurei
Ģ.	kura	kuruo	kurys // kuras	kuruos
D.	kuram	kurajam	kurai	kurajai
A.	kuru	kurū	kuru	kurū
I.	ar kuru	ar kurū	ar kuru	ar kurū
L.	kurā // kurymā*	kurajā	kurā // kuramā*	kurajā
	daudzskaitlis			
N.	kuri	kurī	kurys // kuras	kuruos
Ģ.	kuru	kurūs	kuru	kurūs
D.	kurim	kurajim	kurom	kurajom
A.	kurus	kurūs	kurys // kuras	kuruos
I.	ar kurim	ar kurajim	ar kurom	ar kurajom
L.	kurūs // kurymūs*	kurajūs	kuruos // kuramuos*	kurajuos

* Izloksnēs vīriešu un sieviešu dzimtes lokatīva formas bieži netiek šķirtas.

SKAITĻA VĀRDS

Latgaliešu valodā ir **pamata** (*četri, divpadsmit, tyukstūša, diveji*) un **kārtas** (*pyrmais, ostoitais, symtais*) skaitļa vārdi.

	Pamata skaita vārdi		Kārtas skaitļa vārdi	
	vīriešu dzimte	sieviešu dzimte	vīriešu dzimte	sieviešu dzimte
1	vīns	vīna	pyrmais	pyrmuo
2	div(i) // diveji	div(i) // divejis // divejas	ūtrais	ūtruo
3	treis	treis	trešais	trešuo
4	četri	četrys // četras	catūrtais	catūrtuo
5	pīci	pīcys // pīcas	pīktais	pīktuo
6	seši	sešys // sešas	sastais	sastuo
7	septeni	septenis // septeņas	septeitais	septeituo
8	ostoni	ostonis // ostoņas	ostoitais	ostoituo
9	deveni	devenis // deveņas	deveitais	deveituo
10	desmit		dasmytais	dasmytuo
11	vīnpadsmit		vīnpadsmytais	vīnpadsmytuo
12	divpadsmit		divpadsmytais	divpadsmytuo
13	treispadsmit		treispadsmytais	treispadsmytuo
14	četrpadsmit		četrpadsmytais	četrpadsmytuo
15	pīcpadsmit		pīcpadsmytais	pīcpadsmytuo
16	sešpadsmit		sešpadsmytais	sešpadsmytuo
17	septiņpadsmit		septiņpadsmytais	septiņpadsmytuo
18	ostoņpadsmit		ostoņpadsmytais	ostoņpadsmytuo
19	deveņpadsmit		deveņpadsmytais	deveņpadsmytuo
20	divdesmit		divdasmytais	divdasmytuo
21	divdesmit vīns	divdesmit vīna	divdesmit pyrmais	divdesmit pyrmuo
30	treisdesmit		treisdasmytais	treisdasmytuo
40	četrdesmit		četrdasmytais	četrdasmytuo
50	pīcdesmit		pīcdasmytais	pīcdasmytuo
60	sešdesmit		sešdasmytais	sešdasmytuo
70	septiņdesmit		septiņdasmytais	septiņdasmytuo
80	ostoņdesmit		ostoņdasmytais	ostoņdasmytuo
90	deveņdesmit		deveņdasmytais	deveņdasmytuo
100	symts		symtais	symtuo
10 ³	tyukstūša		tyukstūšais	tyukstūšuo
10 ⁶	miljons		miljonais	miljonuo
10 ⁹	miljards		miljardais	miljarduo

Pieļaujama arī izlokšņu formu *četrpadsmit, četrupadsmit, četradesmit, četruedesmit, milijons, milijards* lietošana. Izlokšņu formas *septeni, septini, ostoini, ostini, deveini, devini, tyukstuža, teukstūts, teukstuža, tyukstūšs, septiņpadsmit, septiņpadsmit, ostoņpadsmit, ostiņpadsmit, deviņpadsmit, devinpadsmit, šezdesmit* latgaliešu rakstu valodā nav lietojamas. Latviešu literārās valodas vārdam *desmits* latgaliešu rakstu valodā atbilst *desmite*.

Pamata skaitļa vārdi

Tāpat kā latviešu literārajā valodā arī latgaliešu rakstu valodā ir vienkāršie (*pīci*) un saliktie (*pīcpadsmīt, pīcdesmit*) skaitļa vārdi, kā arī skaitļa vārdu savienojumi (*pīci symti pīcdesmit pīci*). Ir lokāmie (*vīns, četri, pīktais, sastuo*) un nelokāmie (*desmit, divdesmit, vīnpadsmīt*) skaitļa vārdi. Nelokāmo salikteņu ar *-simt, -tūkstoš* vietā latgaliešu valodā joprojām lieto vārdkopas (*pīci symti, deve|nis // -ņas tyukstūš|ys // -as*).

Pulksteņa laika apzīmējumos nelokāmie skaitļa vārdi iegūst ģenitīva (pirms lietvārda) vai lokatīva formu, piemēram: *Juos atīs ap divpadsmītū stuņdi; Koncerts suoksīs pīcuos; Jis byus breivs nu sešu da 'līdz' ostoņu*.

Gadu desmita nozīmē izloksnēs bieži lieto skaitļa vārdu *dasātkys // dasātka*: *maņ jau deveits dasātkys suocīs; sastū dasātku dzeivoj*.

Lielāko daļu lokāmo pamata skaitļa vārdu vīriešu dzimtē loka kā pirmās deklinācijas lietvārdus, sieviešu dzimtē — kā ceturtais. Pamata skaitļa vārdiem nav vokatīva formas.

Pamata skaitļa vārdu locīšanas paraugi

	vīriešu dz.	sieviešu dz.	vīriešu dz.	sieviešu dz.
	vienskaitlis		daudzskaitlis	
N.	vīns	vīni	vīni	vīna
Ģ.	vīna	vīnu	vīnu	vīnys // vīnas
D.	vīnam	vīnim	vīnim	vīna
A.	vīnu	vīnus	vīnus	vīnu
I.	ar vīnu	ar vīnim	ar vīnim	ar vīnu
L.	vīnā	vīnūs	vīnūs	vīnā

Skaitļa vārdam *divi* ir divējādas formas — īsās un garās. Īsās formas atspoguļo zudušā divskaitļa paliekas, piemēram: *divi kilogrami myltu; maņ beja div muosys i div bruoli*.

	vīriešu dz.	sieviešu dz.	vīriešu dz.	sieviešu dz.
N.	div(i)	div(i)	diveji	divejis // divejas
Ģ.	divu	divu	diveju // dveju	diveju // dveju
D.	divim	divom	divejim	divejom
A.	div(i)	div(i)	divejus	divejis // divejas
I.	ar div(i)	ar div(i)	ar divejim	ar divejom
L.	divūs	divuos	divejūs	divejuos

	vīriešu dz.	sieviešu dz.
N.	treis	treis
Ģ.	treju	treju
D.	trejim	trejom
A.	treis	treis
I.	ar trejim	ar trejom
L.	trejūs	trejuos

Latviešu literārās valodas vārdu *divatā, trijatā* u. tml. latgaliešu valodā lieto skaitļa vārdu formas *divejūs, trejūs*: *Divejūs sasāst i nūbrauc: svuots ar jauniki // jauniči; Trejūs atkuļ vysu nakti — tāvs ar muoti i dāls; Ka jam veiktīs pīcūs, baist vārtūs* ‘kad sāk spēkoties piecatā, bail skatīties’.

Kārtas skaitļa vārdi

Latgaliešu valodā atšķirībā no latviešu literārās valodas kārtas skaitļa vārdiem ir gan noteiktās (*sastais, sastuo; divdasmytais, divdasmytuo*), gan nenoteiktās galotnes (*sasts, sasta; divdasmyts, divdasmyta*).

Latgaliešu rakstu valodā parasti lietojamas šādu kārtas skaitļu vārdu **īsās** formas ar **nenoteikto** galotni (*ūtrys, ūtra; trešs, treša; catūrts, catūrta; pīkts, pīkta; sasts, sasta; septeits, septeita; ostoits, ostoita; deveits, deveita; dasmyts, dasmyta*), piemēram: *Kod pīdzims trešs bārns, saprassi; Puikai jau pīkts gadeņš, meitinei tik treis*.

Īsās formas nav skaitļa vārdam *pyrmais, pyrmuo*.

Kārtas skaitļa vārdus ar galotni **-ais, -uo** loka kā īpašības vārdus ar noteikto galotni, bet kārtas skaitļa vārdus ar galotni **-s, -a** — kā īpašības vārdus ar nenoteikto galotni.

Kārtas skaitļa vārdu locīšanas paraugi

	vīriešu dz.	sieviešu dz.	vīriešu dz.	sieviešu dz.
	vienskaitlis		daudzskaitlis	
N.	pyrmais	pyrmuo	pyrmī	pyrmuos
Ģ.	pyrmuo	pyrmuos	pyrmūs	pyrmūs
D.	pyrmajam	pyrmajai	pyrmajim	pyrmajom
A.	pyrmū	pyrmū	pyrmūs	pyrmuos
I.	ar pyrmū	ar pyrmū	ar pyrmajim	ar pyrmajom
L.	pyrmajā	pyrmajā	pyrmajūs	pyrmajuos
V.	pyrmais!	pyrmuo!	pyrmī!	pyrmuos!

	vīriešu dz.	sieviešu dz.	vīriešu dz.	sieviešu dz.
	vienskaitlis		daudzskaitlis	
N.	trešs	treša	treši	trešys // trešas
Ģ.	treša	trešys // trešas	trešu	trešu
D.	trešam	trešai	trešim	trešom
A.	trešu	trešu	trešus	trešys // trešas
I.	ar trešu	ar trešu	ar trešim	ar trešom
L.	trešā	trešā	trešūs	trešuos

DARBĪBAS VĀRDS

Darbības vārds ir formām bagātākā un sarežģītākā vārdšķira. Paradigmu sakrituma, izlīdzināšanas, analogijas un citu iemeslu dēļ izloksnēs pastāv liela formu dažādība.

Vārdnīcās darbības vārdi parasti tiek doti **nenoteiksmē**. Nenoteiksme nosauc darbību, bet nenorāda laiku, skaitli un personu.

Darbības vārda formas atvasina no nenoteiksmes celma, tagadnes un pagātnes celma. Darbības vārda formu piemēros turpmāk dota nenoteiksme, kā arī tagadnes un pagātnes vienskaitļa 1. (reizēm 3.) personas forma.

Darbības vārda gramatiskās kategorijas

Darbības vārda kārtā

Darbības vārdam ir divas kārtas — **darāmā** un **ciešamā**. Darbības vārds darāmajā kārtā izsaka darbību, kas izriet no darītāja vai apzīmē atrašanos kādā stāvoklī: *Školāns skaita gruomotu; Kūkim plaukst lopys; Ir suocīs pavasars*. Darbības vārds ciešamajā kārtā izsaka darbību vai apzīmē stāvokli, kā veicējs vai izraisītājs nav zināms: *Zyrgs (ir, beja, byus) īdūts iz vysys dīnys*.

Ciešamās kārtas formas, atšķirībā no latviešu literārās valodas, parasti veido ar darbības vārda *byut* vienkāršo laiku formām un ciešamās kārtas pagātnes lokāmo divdabi:

saliktā tagadne (*asmu atvasts, atvasta*);

saliktā pagātne (*beju atvasts, atvasta*);

saliktā nākotne (*byušu atvasts, atvasta*) utt.

Ciešamās kārtas formas lieto galvenokārt 3. personā: *ir stuosteits, beja stuosteits, byus stuosteits*.

Dažreiz ciešamās kārtas formu veidošanā izmanto arī darbības vārdu *tikt*: *teik dareits, tyka dareits, tiks dareits*. Tomēr šādu salikto formu vietā biežāk izmanto darāmās kārtas 3. personu, piemēram, *dora, dareja, dareis*.

Darbības vārda izteiksme

Runātāja attieksmi pret izteiktā saturu raksturo darbības vārda izteiksmes.

Darbības vārds **īstenības izteiksmē** apliecina, ka darbība notiek, notika vai notiks: *Īmu (guoju, īšu) iz sātu* ‘mājām’; *Asmu (beju, byušu) atguojs iz sātu*.

Darbības vārds **pavēles izteiksmē** izsaka pavēli, aicinājumu, lūgumu: *Ej šur! Skrīnit dreīžuok! Dzīduosim vysys! Kab* ‘lai’ *muosys nasasmītu!*

Darbības vārds **vēlējuma izteiksmē** izsaka runātāja vēlēšanos, nodomu, nolūku: *Ka naļautim, i naītu* ‘Ja tu neļautu, neietu’; *Ītomet dreīžuok!* ‘Ietu jūs ātrāk!’

Atstāstījuma izteiksmi lieto, atstāstot no citiem dzirdēto: *Jei labi doncojūt* ‘dejojot’; *Jei asūt doncuojuse*; *Šys ass* ‘esot’ *mekliejs*.

Vajadzības izteikšanai lieto darbības vārda *vajadzēt* formas kopā ar nenoteiksmi: *vajag (vajadzēja, vajadzēs) sīnu pļaut, retāk* — pēc latviešu literārās valodas parauga — īstenības izteiksmes 3. personas formas ar piedēkli **juo-**: *juoroksta viestule*.

Darbības vārda laiks

Atkarā no attieksmes pret runas momentu darbības vārdam izšķir trīs laikus — tagadni, pagātne un nākotni. Laikus šķir tikai īstenības un atstāstījuma izteiksmē.

Vienkāršās un saliktās darbības vārda formas

Tāpat kā latviešu literārajā valodā, arī latgaliešu valodā kārtas, izteiksmju un laiku formas var būt vienkāršās un saliktās.

Darbības vārda darāmās kārtas formu sistēma

		vienkāršās formas	saliktās formas
īstenības izteiksme	tagadne	vodu	asmu veds, vaduse
	pagātne	vežu	beju veds, vaduse
	nākotne	vesšu	byušu veds, vaduse
atstāstījuma izteiksme	tagadne	vadūt // vads, vadūte	asūt veds, vaduse // ass veds, asūte vaduse
	pagātne	veds, vaduse	bejs veds, bejuse vaduse
	nākotne	vesšūt // veškys, veškūte	byušūt veds, vaduse // byuškys veds, byuškūte vaduse
vēlējuma izteiksme		vastu // vastum	byutu // byutum veds, vaduse
pavēles izteiksme		ved!	*

* Pavēles izteiksmes saliktās formas praktiski netiek lietotas, kaut parādās sastingušos izteicienos, piemēram, *Esi sveicynuota!*

Darbības vārda konjugācija

Darbības vārdu formu maiņu laikā, skaitlī un personā sauc par **konjugāciju (lūceišonu)**. Darbības vārdus konjugācijās iedala pēc zilbju skaita darbības vārda nenoteiksmē, tagadnē un pagātnē, kā arī pēc piedēkļiem, ar ko darbības vārds ir atvasināts. Izšķir trīs konjugācijas. Atsevišķi aplūko nekārtno darbības vārdu *byut*, *īt* locīšanu, jo tie neietilpst nevienā no konjugācijām.

Īstenības izteiksme

Nekārtno darbības vārdu locīšana

Nekārtnā darbības vārda *byut* locīšana

Persona	Tagadne	Pagātne	Nākotne
es	asmu <i>byunu</i>	beju	byušu
tu	esi <i>byuņ</i>	beji	byusi
jis, jei; jī, juos	ir // ira <i>byun</i>	beja	byus
mes	asam <i>byunam</i>	bejom	byusim
jius	asat <i>byunat</i>	bejot	byusit

Darbības vārdu nolieguma formā papildina ar piedēkli **na-**, izņemot tagadnes 3. personas formu *nav*.

Nekārtnā darbības vārda *īt* locīšana

Persona	Tagadne	Pagātne	Nākotne
es	īmu	guoju	īšu
tu	ej	guoji	īsi
jis, jei; jī, juos	īt	guoja	īs
mes	īmam	guojom	īsim
jūs	ejat	guojot	īsīt

Pirmās konjugācijas darbības vārdu locīšana

Pie pirmās konjugācijas pieder darbības vārdi, kam nenoteiksmē, kā arī tagadnes un pagātnes celmā ir viena zilbe, neskaitot priedēkļus un atgriezenisko galotni, piemēram, *nest, atnest, krist, pakrist, sīt, dasīt, ceļt, ceļtīs, pīsaceļt, skrīt, skrītīs, nūsaskrīt, jimt, pajimt, pasajimt* ‘apsolīties’, *napasajimt*.

Pirmās konjugācijas darbības vārdus pēc locīšanas pagātnē iedala divās lielās grupās — tā sauktajos *ē*-celmos un *ā*-celmos. Latviešu literārajā valodā *ē*-celma darbības vārdi ir pārgājuši *ā*-celmos, tāpēc visus pirmās konjugācijas darbības vārdus pagātnē loka pēc viena parauga. Latgaliešu rakstu valodā pirmās konjugācijas darbības vārdus pagātnē joprojām loka divējādi.

Kā *ē*-celma darbības vārdus (tie pagātnes 3. personā beidzas ar *-e*) loka vairākas pirmās konjugācijas darbības vārdu grupas:

- 1) nenoteiksmē *cept* — tag. 1. pers. *capu* — pag. 1. pers. *cepu*, 3. pers. *cepe*;
vest — *vadu* — *vežu, vede*;
ēst — *ādu* — *iežu, ēde*;
jimt — *jamu* — *jiemu, jēme*;
nest — *nasu* — *nešu, nese*;
dūt — *dūdu* — *devu, deve*;
- 2) nenoteiksmē *pyust* — tag. 1. pers. *pyušu* — pag. 1. p. *pyušu*, 3. p. *pyute*;
svīst — *svīžu* — *svīžu, svīde*;
ceļt — *ceļu* — *cieļu, cēle*;
dzert — *dzeru* — *dzieru, dzēre*;
- 3) nenoteiksmē *segt* — tag. 1. pers. *sadzu* — pag. 1. pers. *sedžu*, 3. pers. *sedze*;
saukt — *saucu* — *sauču, sauce*;
lēkt — *lācu* — *lieču, lēce*;
jiugt — *jiudzu* — *jiudžu, jiudze*;
danuokt ‘panākt’ — *danuocu* — *danuoču, danuoce*.
ē-celma darbības vārdiem, kam sakne pagātnes 3. personā beidzas ar **c, d, dz, l, s, t, z**, pagātnes 1. personā galotnes priekšā mainās saknes beigu līdzskanis, piemēram: *brauce* — *brauču*; *vede* — *vežu*; *lyudze* — *lyudžu*; *cēle* — *cieļu*; *nese* — *nešu*; *mete* — *mešu*; *grauze* — *graužu*.
- 4) nenoteiksmē *stīpt* — tag. 1. pers. *stīpu* — pag. 1. pers. *stīpu*, 3. pers. *stīpe*;
kuopt — *kuopu* — *kuope*;
gruobt — *gruobu* — *gruobe*;
stumt — *styumu* — *styume*;
dūrt — *dyuru* — *dyure*;

- 5) nenoteiksmē *pļaut* — tag. 1. pers. *pļauņu* — pag. 1. p. *pļūovu*, 3. p. *pļūove*;
kraut — *kraunu* — *kruovu*, *kruove*;
raut — *raunu* — *ruovu*, *ruove*;
saut — *saunu* — *suovu*, *suove*;
ļaut — *ļauņu* — *ļuovu*, *ļuove*.

Kā ā-celma darbības vārdus (tie pagātnes 3. personā beidzas ar *-a*) loka vairākas pirmās konjugācijas darbības vārdu grupas:

- 1) nenoteiksmē *bēgt* — tag. 1. pers. *bāgu* — pag. 1. pers. *bāgu*, 3. pers. *bāga*;
sist — *syt* — *syta*;
augt — *aug* — *auga*;
- 2) nenoteiksmē *krist* — tag. 1. pers. *kreitu* — pag. 1. pers. *krytu*, 3. pers. *kryta*;
tikt — *teik* — *tyka*;
likt — *līk* — *lyka*;
snigt — *snīg* — *snyga*;
migt — *mīg* — *myga*;
- 3) nenoteiksmē *brist* — tag. 1. pers. *brīnu* — pag. 1. pers. *brydu*, 3. pers. *bryda*;
rast — *rūn* — *roda*;
giut ‘ķert’ — *giun* — *giva*;
šyut — *šyun* — *šyva*;
treit — *tryn* — *tryna*;
teit — *tyn* — *tyna*;
meit — *myn* — *myna*;
- 4) nenoteiksmē *grimt* — tag. 1. pers. *grymstu* — pag. 1. p. *grymu*, 3. p. *gryma*;
ryugt — *ryugst* — *ryuga*;
plaukt — *plaukst* — *plauka*;
mierkt — *mierkst* — *mierka*;
sarkt — *sorkst* — *sorka*;
dzimt — *dzymst* — *dzyma*;
tierpt — *tierpst* — *tierpa*;
pleist — *pleist* — *pleisa*;
- 5) nenoteiksmē *dzeit* — tag. 1. pers. *dzanu* — pag. 1. p. *dzynu*, pag. 3. p. *dzyna*;
viļkt — *valk* — *vylka*;
virt — *vard* — *vyra*;
- 6) nenoteiksmē *kaļt* — tag. 1. pers. *kaļu* — pag. 1. pers. *kolu*, 3. pers. *kola*;
maļt — *maļ* — *mola*;
zeist — *zeiž* — *zeida*;
- 7) nenoteiksmē *juot* — tag. 1. pers. *juoju* — pag. 1. pers. *juoju*, 3. pers. *juoja*;
leit — *lej* — *leja*;
meit — *mej* — *meja*;
neit ‘kult sviestu’ — *nej* — *neja*;
rīt — *rej* — *rēja*;
kruot — *kruoj* — *kruoja*;
dēt — *diej* — *dēja*;

- 8) nenoteiksmē *skrīt* — tag. 1. pers. *skrīnu* — pag. 1. p. *skrieju*, 3. p. *skrēja*;
sīt — *sīn* — *sēja*;
slīt — *slīn* — *slēja*.

Pirmās konjugācijas darbības vārdiem **tagadnes** daudzskaitļa 1. un 2. personas galotnes ir **-am, -at**, piemēram, *krist* — *kreitam, kreitat*; *prast* — *prūtam, prūtat*; *sīt* — *sīnam, sīnat*.

Tiem darbības vārdiem, kam **pagātnes** 3. persona beidzas ar **-a**, pagātnes daudzskaitļa 1. un 2. personas galotnes ir **-om, -ot**, piemēram, *veit* — *vyna* — *vynom* — *vynot*, *peit* — *pyna* — *pynom* — *pynot*.

Tiem darbības vārdiem, kam **pagātnes** 3. persona beidzas ar **-e**, pagātnes daudzskaitļa 1. un 2. personas galotnes ir **-em, -et**, piemēram, *ceļt* — *cēle* — *cēlem* — *cēlet*, *veļt* — *vēle* — *vēlem* — *vēlet*.

Darbības vārdiem, kam nenoteiksmes celms beidzas ar **s** (*nest, vest, krist*) vai **z** (*lauzt*), **nākotnes** formas atšķirībā no latviešu literārās valodas veido bez **-ī-** iesprauduma: 1. pers. *nessu, vessu, krisšu, lauzšu*, 3. pers. *ness, vess, kriss, lauzs* u. tml.

Pirmās konjugācijas darbības vārda *nest* locīšana

Persona	Tagadne	Pagātne	Nākotne
es	nasu	nešu	nessu
tu	nes	nesī	nessī
jīs, jei; jī, juos	nas	nese	ness
mes	nasam	nesem	nessim
jīus	nasat	neset	nessit

Darbības vārdiem ar garo „mīksto“ **ē** [ā] saknē, kā *dzēst, ēst, lēkt, mēzt, tēst*, pagātnes un nākotnes vienskaitļa 1. un 2. personā ir divskanis *ie*.

Pirmās konjugācijas darbības vārda *ēst* locīšana

Persona	Tagadne	Pagātne	Nākotne
es	ādu	iežu	iesšu
tu	ēd	iedi	iesī
jīs, jei; jī, juos	ād	ēde	ēss
mes	ādam	ēdem	ēssim
jīus	ādat	ēdet	ēssit

Pirmās konjugācijas darbības vārda *svīst* locīšana

Persona	Tagadne	Pagātne	Nākotne
es	svīžu	svīžu	svīššu
tu	svīd	svīdi	svīssi
jīs, jei; jī, juos	svīž	svīde	svīss
mes	svīžam	svīdem	svīssim
jīus	svīžat	svīdet	svīssit

Pirmās konjugācijas darbības vārda *veit* locīšana

Persona	Tagadne	Pagātne	Nākotne
es	vynu	vynu	veišu
tu	viņ	vyni	veisi
jīs, jei; jī, juos	vyn	vyna	veis
mes	vynam	vynom	veisim
jūs	vynat	vynot	veisit

Pirmās konjugācijas darbības vārda *sīt* locīšana

Persona	Tagadne	Pagātne	Nākotne
es	sīnu	sieju	sīšu
tu	sīņ	sieji	sīsi
jīs, jei; jī, juos	sīn	sēja*	sīs
mes	sīnam	siejom*	sīsīm
jūs	sīnat	siejot*	sīsīt

* Par šīm formām Pareizrakstības komisija vēl nav vienojusies.

Pirmās konjugācijas darbības vārda *plaut* locīšana

Persona	Tagadne	Pagātne	Nākotne
es	plāunu	plūovu	plāušu
tu	plāuņ	plūovi	plāusi
jīs, jei; jī, juos	plāun	plūove	plāus
mes	plāunam	plūovem	plāusim
jūs	plāunat	plūovet	plāusīt

Otrās konjugācijas darbības vārdu locīšana

Pie otrās konjugācijas pieder ar piedēkļiem **-ei-**, **-ē-**, **-uo-** atvasināti darbības vārdi, kam nenoteiksmē ir vismaz divas zilbes, bet tagadnē un pagātnē ir vienāds zilbju skaits, piemēram, *peļneit* (tagadnē *peļneju* — pagātnē *peļneju*), *meklēt*, *nameklēt*, *nūsameklēt*, *dzeivuo*t (tagadnē *dzeivoju* — pagātnē *dzeivuoju* // *dzeivovu*), *staiguo*t, *pastaiguo*t, *pasastaiguo*t.

Otrās konjugācijas darbības vārdus iedala trijās grupās:

- 1) darbības vārdi, kas nenoteiksmē beidzas ar **-uot** un, atšķirībā no latviešu literārās valodas, arī tie darbības vārdi, kas beidzas ar **-ynuot**. Šiem darbības vārdiem tagadnē ir piedēklis **-oj-** (**-yno-**), pagātnē — piedēklis **-uoj-** // **-ov-** (**-ynuoj-** // **-ynov-**), piemēram:
dūmuot — *dūmoju* — *dūmuoju* // *dūmovu*;
*maluo*t — *maloju* — *maluoju* // *malovu*;
ratynuot — *ratynoju* — *ratynuoju* // *ratynovu*;
baruot, *bāduot*, *bolsuo*t, *broduot*, *cyluot*, *daudzynuot*, *dzonuot* ‘dzenāt’,
gauduot, *globuo*t, *guoduot* ‘1. gādāt, 2. atcerēties’, *īskuot*, *kiukuot*, *klabynuot*,
*klaiguo*t, *kolpuot*, *kopuo*t, *labynuot*, *laidynuot* ‘kausēt’, *moksuot*, *mūdynuot*,
*nosuo*t ‘1. nēsāt, 2. valkāt’, *plyukuot*, *pyutynuot*, *puškuot*, *putynuot*, *ratavuo*t

‘glābt’, *sejuot, spītuot, steipuot, sukuot, sutynuot* ‘sautēt’, *šaravuot* ‘berzt’, *tīsuot, vaicuot* ‘1. vaicāt, 2. meklēt’, *volkuot, žāluot*.

Pēc šī parauga loka arī darbības vārdu *dabuot*.

- 2) darbības vārdi, kas nenoteiksmē beidzas ar **-eit**. Šiem darbības vārdiem tagadnē un pagātnē ir piedēklis **-ej-**, piemēram,

pieteit — pieteju — pieteju;

gataveit, līleit, medeit, miereit, mīreit ‘mierināt’, *pesteit, suoleit, svieteit, teireit, vieteit, zeļteit, zibsneit*.

- 3) darbības vārdi, kas nenoteiksmē beidzas ar **-ēt**. Šiem darbības vārdiem tagadnē ir piedēklis **-ej-**, pagātnē vienskaitļa 1. un 2. personā **-iej-**, pārējās — **-ēj-**, piemēram,

meklēt — mekleju — meklieju, meklēja;

audzēt, auklēt, braukalēt, čupinēt ‘taustīt’, *ecēt, deļdēt, dzeļtēt, dzenēt, gavēt, juodelēt, kaļtēt, kuosēt, kuopelēt, mērcēt, myurēt, plepinēt* ‘1. burbuļot (par biezputru), 2. plāpāt’, *raudzēt, revēt, ryusēt, saļdēt, skraidelēt, skuobēt, slavēt, šketerēt, traucēt, veļlēt, veļēt, zeimēt*.

Otrās konjugācijas darbības vārdiem **tagadnes** daudzskaitļa 1. un 2. personas galotnes ir **-am, -at**, piemēram, *staiguot — staigojam, staigojat*; *meklēt — meklejam — meklejat*, *dūmuot — dūmojam — dūmojat*, **pagātnes** daudzskaitļa 1. un 2. personas galotnes ir **-om, -ot**, piemēram, *staiguot — staiguojom // staigovom, staiguojojot // staigovot, baruot — baruojom // barovom — baruojojot // barovot, meklēt — meklējom — meklējot*.

Otrās konjugācijas darbības vārda *runuot* locīšana

Persona	Tagadne	Pagātne	Nākotne
es	runoju	runuoju // runovu	runuošu
tu	runoj	runuoji // runovi	runuosi
jis, jei; jī, juos	runoj	runuoja // runova	runuos
mes	runojam	runuojom // runovom	runuosim
jius	runojat	runuojot // runovot	runuosit

Otrās konjugācijas darbības vārda *skoluot* locīšana

Persona	Tagadne	Pagātne	Nākotne
es	skoloju	skoluoju // skolovu	skoluošu
tu	skoloj	skoluoji // skolovi	skoluosi
jis, jei; jī, juos	skoloj	skoluoja // skolova	skoluos
mes	skolojam	skoluojom // skolovom	skoluosim
jius	skolojat	skoluojojot // skolovot	skoluosit

Otrās konjugācijas darbības vārda *dadzynuot* locīšana

Persona	Tagadne	Pagātne	Nākotne
es	dadzynoju	dadzynuoju // dadzynovu	dadzynuošu
tu	dadzynoj	dadzynuoji // dadzynovi	dadzynuosi
jis, jei; jī, juos	dadzynoj	dadzynuoja // dadzynova	dadzynuos
mes	dadzynojam	dadzynuojom // dadzynovom	dadzynuosim
jius	dadzynojat	dadzynuojot // dzdzynovot	dadzynuosit

Otrās konjugācijas darbības vārda *peļneit* locīšana

Persona	Tagadne	Pagātne	Nākotne
es	peļneju	peļneju	peļneišu
tu	peļnej	peļneji	peļneisi
jīs, jei; jī, juos	peļnej	peļneja	peļneis
mes	peļnejam	peļnejom	peļneisim
jūs	peļnejat	peļnejot	peļneisit

Otrās konjugācijas darbības vārda *kavēt* locīšana

Persona	Tagadne	Pagātne	Nākotne
es	kaveju	kavieju	kaviešu
tu	kavej	kavieji	kaviesi
jīs, jei; jī, juos	kavej	kavēja	kavēs
mes	kavejam	kavējom	kavēsīm
jūs	kavejat	kavējot	kavēsīt

Trešās konjugācijas darbības vārdu locīšana

Pie trešās konjugācijas pieder ar piedēkļiem **-ei-**, **-ē-** atvasināti darbības vārdi, kam nenoteiksmē ir vismaz divas zilbes, bet pagātnē ir par vienu zilbi vairāk nekā tagadnē, piemēram, *raksteit* (tagadnē *rokstu* — pagātnē *raksteju*), *laseit*, *gaideit*, *dzierdēt*, *gulēt*, *kustēt*.

Trešās konjugācijas darbības vārdus iedala divās grupās:

- 1) darbības vārdi, kas nenoteiksmē beidzas ar **-eit** (latviešu literārajā valodā tie beidzas ar **-īt**). Šiem darbības vārdiem pagātnē ir piedēklis **-ej-**, piemēram:

dareit — *doru* — *dareju*;

siļdeit — *syldu* — *siļdeju*;

adeit, *badeit*, *brauceit*, *buorsteit*, *daleit*, *dzirdeit*, *gaļdeit* ‘lobīt’, *ganeit*, *graizeit*, *grūzeit*, *guldeit*, *kaiseit*, *klauseit*, *krateit*, *laisteit*, *lauzeit*, *laksteit* ‘lēkāt’, *laupeit* ‘1. laupīt, 2. mizot’; *luopeit*, *maidzeit* ‘spaidīt’, *maineit*, *maiseit* ‘1. maisīt, 2. traucēt’, *meideit*, *praseit*, *radeit*, *ruodeit*, *saceit*, *saudeit* ‘šaudīt’, *siļdeit*, *syuteit*, *skaiteit* ‘1. skaitīt, 2. lasīt’, *skraideit*, *slauceit*, *smalšteit*, *spardeit*, *stateit* ‘1. likt, 2. stādīt’, *svaideit*, *škaldeit*, *taiseit* ‘1. taisīt, 2. rīkot’, *uordeit*.

- 2) darbības vārdi, kas nenoteiksmē beidzas ar **-ēt** (arī latviešu literārajā valodā tie beidzas ar **-ēt**). Šiem darbības vārdiem pagātnes vienskaitļa 1. un 2. personā ir piedēklis **-iej-**, pārējās — piedēklis **-ēj-**, piemēram:

gribēt — *grybu* — *gribieju*, *gribēja*;

redzēt — *radzu* — *redzieju*, *redzēja*;

čabēt, *čiekstēt*, *drebēt*, *dunēt*, *grabēt*, *gulēt*, *luodēt*, *minēt*, *nīzēt*, *paleidzēt*, *sēdēt*, *skanēt*, *stuovēt*, *suopēt*, *tupēt*, *turēt*, *vaidēt*, *varēt*.

Tāpat kā darbības vārdi ar **-ēt** tiek locīti trīs trešās konjugācijas darbības vārdi, kas nenoteiksmē beidzas ar **-uot**. Tie ir *dzīduot*, *rauduot*, *zynuot*.

Darbības vārdiem, kas nenoteiksmē beidzas ar **-eit**, vienkāršās **tagadnes** daudzskaitļa 1. un 2. personas galotnes ir **-om**, **-ot**, piemēram, *laseit* — *losom*, *losot*; *skaiteit* — *skaitom*, *skaitot*.

Darbības vārdiem, kas nenoteiksmē beidzas ar **-ēt**, **tagadnes** daudzskaitļa 1. un 2. personas galotnes ir **-im**, **-it**, piemēram, *ticēt* — *ticim* — *ticit*; *varēt* — *varim* — *varit*. Darbības vārdiem *muocēt*, *derēt*, *tecēt* tagadnes daudzskaitļa 1. un 2. personas galotnes ir **-am**, **-at**.

Trešās konjugācijas darbības vārdiem **pagātnes** daudzskaitļa 1. un 2. personas galotnes ir **-om**, **-ot**, piemēram, *laseit* — *lasejom* — *lasejot*, *redzēt* — *redzjom* — *redzjot*.

Trešās konjugācijas darbības vārda *laseit* locīšana

Persona	Tagadne	Pagātne	Nākotne
es	losu	laseju	laseišu
tu	losi	laseji	laseisi
jis, jei; jī, juos	losa	laseja	laseis
mes	losom	lasejom	laseisim
jius	losot	lasejot	laseisit

Trešās konjugācijas darbības vārda *ticēt* locīšana

Persona	Tagadne	Pagātne	Nākotne
es	tycu	ticieju	ticiešu
tu	tici	ticieji	ticiesi
jis, jei; jī, juos	tic	ticēja	ticēs
mes	ticim	ticējom	ticēsīm
jius	ticit	ticējot	ticēsīt

Trešās konjugācijas darbības vārda *rauduot* locīšana

Persona	Tagadne	Pagātne	Nākotne
es	raužu	raudoju // raudovu	raudošu
tu	raudi	raudoji // raudovi	raudosi
jis, jei; jī, juos	raud	raudoja // raudova	raudos
mes	raudim	raudojom // raudovom	raudosim
jius	raudit	raudojot // raudovot	raudosīt

Trešās konjugācijas darbības vārda *muocēt* locīšana

Persona	Tagadne	Pagātne	Nākotne
es	muoku	muocieju	muociešu
tu	muoki	muocieji	muociesi
jis, jei; jī, juos	muok	muocēja	muocēs
mes	muokam	muocējom	muocēsīm
jius	muokat	muocējot	muocēsīt

Atgriezenisko darbības vārdu locīšana

Atšķirībā no latviešu literārās valodas atgriezenisko darbības vārdu locīšana latgaliešu rakstu valodā ir divējāda. Tā ir atkarīga no atgriezeniskās morfēmas novietojuma: bezpriedēkļa darbības vārdos šī morfēma ir vārda beigās, ar priedēkļiem atvasinātos darbības vārdos atrodas starp priedēkli un sakni, piemēram, *vērtīs* — *pasavērt*, *mozguotīs* — *nūsamozguot*, *klauseitīs* — *nasaklauseit*. Otrreizēja atgriezeniskās morfēmas pievienošana vārda beigās latgaliešu rakstu valodā nav pieļaujama: pareizi ir *nūsalīkt* ‘noliekties’, bet ne *nūsalīktīs*, *apsarauduot* ‘apraudāties’, bet ne *apsarauduotīs* u. tml.

Visiem bezpriedēkļa atgriezeniskajiem darbības vārdiem īstenības izteiksmes vienkāršajā tagadnē, pagātnē un nākotnē vienskaitļa 1. personā ir galotne **-ūs**, 2. personā — **-īs**. 3. personā un daudzskaitlī galotnes ir atšķirīgas: **-ās, -amēs, -atēs; -uos, -omēs, -otēs; -īs, -imēs, -itēs; -ēs, -emēs, -etēs**. Tiešo un atgriezenisko darbības vārdu visu triju vienkāršo laiku galotņu atbilstmes rādītas tabulās.

Tagadne:

nasu, nes, nas, nasam, nasat	nasūs, nesīs, nasās, nasamēs, nasatēs
losu, losi, losa, losom, losot	losūs, losīs, losuos, losomēs, losotēs
kustu, kusti, kust, kustim, kustit	kustūs, kustīs, kustīs, kustimēs, kustitēs

Pagātne:

molu, moli, mola, molom, molot	molūs, molīs, moluos, molomēs, molotēs
styumu, styumi, styume, styumem, styumet	styumūs, styumīs, styumēs, styumemēs, styumetēs

Nākotne:

ruodeišu, ruodeisi, ruodeis, ruodeisim, ruodeisit	ruodeišūs, ruodeisīs, ruodeisīs, ruodeisimēs, ruodeisitēs
--	--

Pirmās konjugācijas atgriezeniskā darbības vārda *skrītīs* locīšana

Persona	Tagadne	Pagātne	Nākotne
es	skrīnūs	skriejūs	skrīšūs
tu	skrīnīs	skriejīs	skrīsīs
jīs, jei; jī, juos	skrīnās	skriejuos	skrīsīs
mes	skrīnamēs	skriejomēs	skrīsimēs
jūs	skrīnatēs	skriejotēs	skrīsītēs

Pirmās konjugācijas atgriezeniskā darbības vārda *ceļtīs* locīšana

Persona	Tagadne	Pagātne	Nākotne
es	ceļūs	ceļūs	ceļšūs
tu	ceļīs	ceļīs	ceļsīs
jīs, jei; jī, juos	ceļās	cēlēs	ceļsīs
mes	ceļamēs	cēlemēs	ceļsimēs
jūs	ceļatēs	cēletēs	ceļsitēs

Otrās konjugācijas atgriezeniskā darbības vārda *kavētīs* locīšana

Persona	Tagadne	Pagātne	Nākotne
es	kavejūs	kaviejūs	kaviešūs
tu	kavejīs	kaviejīs	kaviesīs
jīs, jei; jī, juos	kavejās	kavējuos	kavēsīs
mes	kavejamēs	kavējomēs	kavēsīmēs
jūs	kavejatēs	kavējotēs	kavēsītēs

Otrās konjugācijas atgriezeniskā darbības vārda *mozguotīs* locīšana

Persona	Tagadne	Pagātne	Nākotne
es	mozgojūs	mozgojūs // mozgovūs	mozguošūs
tu	mozgojīs	mozgojīs // mozgovīs	mozguosīs
jīs, jei; jī, juos	mozgojās	mozgojuos // mozgovuos	mozguosīs
mes	mozgojamēs	mozgojomēs // mozgovomēs	mozguosīmēs
jūs	mozgojatēs	mozgojotēs // mozgovotēs	mozguositēs

Trešās konjugācijas atgriezeniskā darbības vārda *turētīs* locīšana

Persona	Tagadne	Pagātne	Nākotne
es	turūs	turiejūs	turiešūs
tu	turīs	turiejīs	turiesīs
jīs, jei; jī, juos	turīs	turējuos	turēsīs
mes	turimēs	turējomēs	turēsīmēs
jūs	turītēs	turējotēs	turēsītēs

Trešās konjugācijas atgriezeniskā darbības vārda *vuiceitīs* ‘mācīties’ locīšana

Persona	Tagadne	Pagātne	Nākotne
es	vuicūs	vuicejūs	vuiceišūs
tu	vuicīs	vuicejīs	vuiceisīs
jīs, jei; jī, juos	vuicuos	vuicejuos	vuiceisīs
mes	vuicomēs	vuicejomēs	vuiceisīmēs
jūs	vuicotēs	vuicejotēs	vuiceisitēs

Ar priedēkļiem atvasinātos atgriezeniskos darbības vārdus loka kā tiešos darbības vārdus, tas ir, lietojot tiešo darbības vārdu galotnes. Salīdzināsim, piemēram, daudzskaitļa 1. personas formas: *nasam* — *atsanasam* ‘atnesam ko sev’; *losom* — *pasalosom* ‘ko palasām sev’; *kustim* — *aizakustim* ‘iekustamies’; *molom* — *pīsamolom* ‘samalām sev ko vajadzīgā daudzumā’; *styumem* — *nūsastyumem* ‘aizstūmāmies’; *ruodeisim* — *nasaruodeisim* ‘nerādīsimies’.

Pirmās konjugācijas atgriezeniskā darbības vārda *sasatikt* locīšana

Persona	Tagadne	Pagātne	Nākotne
es	sasateiku	sasatyku	sasatikšu
tu	sasateic	sasatyki	sasatiksi
jīs, jei; jī, juos	sasateik	sasatyka	sasatiks
mes	sasateikam	sasatykom	sasatiksīm
jūs	sasateikat	sasatykot	sasatiksīt

Otrās konjugācijas atgriezeniskā darbības vārda *nūsamožguot* locīšana

Persona	Tagadne	Pagātne	Nākotne
es	nūsamožgoju	nūsamožguoju // nūsamožgovu	nūsamožguošu
tu	nūsamožgoj	nūsamožguoji // nūsamožgovi	nūsamožguosi
jis, jei; jī, juos	nūsamožgoj	nūsamožguoja // nūsamožgova	nūsamožguos
mes	nūsamožgojam	nūsamožguojom // nūsamožgovom	nūsamožguosim
jūs	nūsamožgojat	nūsamožguojot // nūsamožgovot	nūsamožguosit

Trešās konjugācijas atgriezeniskā darbības vārda *īsavuiceit* ‘iemācīties’ locīšana

Persona	Tagadne	Pagātne	Nākotne
es	īsavuicu	īsavuiceju	īsavuiceišu
tu	īsavuici	īsavuiceji	īsavuiceisi
jis, jei; jī, juos	īsavuica	īsavuiceja	īsavuiceis
mes	īsavuicom	īsavuicejom	īsavuiceisim
jūs	īsavuicot	īsavuicejot	īsavuiceisit

LITERATŪRA

- M. Bukšs. Latgaļu atmūda. Minchene, 1976.
 M. Bukšs, J. Placinskis. Latgaļu gramatika un pareizraksteības vārdneica. Minchene, 1973.
 J. Cibulis, L. Leikuma. Vasals! Latgaliešu valodas mācība. Rīga, 2003.
 J. Cybulis, L. Leikuma. Latgalīšu ābece (lementars), 1–2. Lielvārde, 1992.
 L. Leikuma. Gruomota školuojuojim. Lielvārde, 1993.
 P. Strods. Pareizraksteības vārdneica. Rēzekne, 1933.

Lidija Leikuma
Latgališu volūda 1
Intensīvā mācību kursa materiāli

Лидия Лейкума
Латгальский язык 1
Материалы интенсивного учебного курса

Лицензия ЛП № 000156 от 27.04.99.

Авт. л. 1,92. Печ. л. 2,5. Тираж 100 экз. Заказ № 530

Филологический факультет СПбГУ
199034, Санкт-Петербург, Университетская наб., 11

ОНУТ филологического факультета СПбГУ
199034, Санкт-Петербург, Университетская наб., 11